

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาในสังคมไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาในสังคมไทย ซึ่งกำหนดกรอบของการศึกษา ๔ ประการ คือ (๑) การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ในการแก้ปัญหาคriminal (๒) การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ในการแก้ปัญหาคriminal (๓) การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ในการแก้ปัญหาคriminal (๔) การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ในการแก้ปัญหาคriminal

๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ในการแก้ปัญหาคriminal

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีจุดหมายสูงสุดของชีวิต คือ พยายามกระทำตนให้สิ้นปัญหาหรือ ความทุกข์ เมื่อมีปัญหาที่ต้องพยายามแก้ปัญหาให้ได้ อันจะเป็นหนทางนำไปสู่การปราศจากความทุกข์ กระบวนการแก้ปัญหาทั้งมวลจะต้องสอดคล้องกับปัญหา โดยพิจารณาปัญหาคriminal ด้วยเหตุและผล เพราะเหตุคือปัจจัยนำไปสู่ผล เมื่อเหตุดับ ผลก็ไม่สามารถปรากฏขึ้นได้ ปัญหาชีวิตของแต่ละคนที่ประสบในชีวิตประจำวันมีลักษณะเป็น “อิทัปปัจจยตา”^๑ คือ อิงอาศัยกันเกิดขึ้น ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเกิดและการดับของสิ่งต่าง ๆ ปัญหาชีวิตก็เช่นเดียวกัน การที่เกิดปัญหาคriminal หรือจะดับลงเพราะการแก้ไขที่ถูกต้องตามเหตุปัจจัย เพราะสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ หรือตามหลักอิทัปปัจจยตาที่ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”^๒

การแก้ปัญหาคriminal ต่าง ๆ ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนานี้ จะต้องแก้ปัญหาคriminal ทั้งสองด้าน คือ ทั้งด้านจิตใจและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน และต้องแก้ไขให้ตรงสาเหตุ เพราะว่าปัญหาคriminal ทั้งมวลของคนเรานั้นมีทั้งนอกตนและในตนล้วนมีสาเหตุเกี่ยวข้องกันและกัน ซึ่งผู้ศึกษาคriminal มีความเห็นว่า การนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาคriminal ของคนในสังคมไทยและจะสามารถแก้ไขปัญหาคriminal ได้ไม่ว่าจะทำการสิ่งใด เมื่อหวังผลสำเร็จของงานนั้น ธรรมข้อหนึ่งที่ขาดเสียมิได้ คือความขยันหมั่นเพียร หรือความเพียร ผู้ใดก็ตามที่หวังความเจริญอกงาม ความสุข ความสำเร็จในชีวิตทั้งในปัจจุบันและความสุขในโลกหน้า ล้วนมีความเพียร และอาศัยความเพียรทั้งสิ้น

ความเพียรในภาษาไทยจะมีสร้อยต่อท้ายว่า “พยายาม คำเต็ม คือ ความเพียรพยายาม หรือความพากเพียรพยายาม หรือความขยันหมั่นเพียรและยังมีศัพท์ต่าง ๆ ที่สื่อความหมายถึงความเพียรอีกมาก

^๑สุนทร ธีรวัชร, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๘๘.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๔.๑.๑ ความหมายและความสำคัญของความเพียร

ศัพท์ว่า “เพียร หรือ ความเพียร มีความหมายตามพจนานุกรมว่า ความบากบั่น ความกล้าแข็ง ความพยายาม จนกว่าจะสำเร็จ บากบั่น ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า วิริย ตรงกับภาษาบาลีว่า “วิริย”^๓ ในขณะที่ศัพท์อื่น ๆ ซึ่งมีความหมายที่แสดงถึงความเพียร เช่น “วิริยะ มีความหมายตามพจนานุกรมว่า ความเพียร ความบากบั่น ความกล้า มักใช้คู่กับคำ อุตสาหะเป็นวิริยอุตสาหะ”^๔ “ความพยายาม”^๕

คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ได้กล่าวถึงความหมายของความเพียรไว้ ๔ ประการ ประกอบด้วย

๑. ความอาจหาญในการทำงาน มีรูปวิเคราะห์ว่า “วีรสส ภาโว = วิริย” (วีร ศัพท์ + ญ ปัจจย ในภาวตัทธิต)
๒. กิริยาของผู้อาจหาญในการทำงาน มีวิเคราะห์ว่า “วีรสสมมัม = วิริย” (วีร ศัพท์ + ญ ปัจจย ในกัมมตัทธิต)
๓. สภาวะพึงให้เกิดขึ้นด้วยวิธี มีวิเคราะห์ว่า “วิธินา อิริยิตพพวัตตยิตพพุนติ = วิริย” (วิธิ บทหน้า + อิริ ธาตุ + ญ ปัจจย ที่มะอิ ใน วิ เป็น อิ)
๔. สภาวะทำให้ชวนขวยเป็นพิเศษ มีรูปวิเคราะห์ว่า วิเสเสน “อิรันติ กมปนติ ตสมงคิโน เอเตนาติ = วิริย” (วิ บทหน้า + อิริ ธาตุ + ญ ปัจจย ในกรณสาธนะ)^๖

นอกจากนี้ยังความหมายจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทที่ได้กล่าวถึงหลักของความเพียร หรือ ความวิริยะอุตสาหะไว้หลากหลาย สรุปได้ว่า

๑. ความหมายตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา “พระวินัยปิฎก” ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหารวรรค “พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเรื่องของความเพียรไว้ว่า “สัมมาวายามะ หมายถึง เพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดี ให้เกิด เพียรรักษาความดีไว้”^๗ และพระพุทธองค์ยังได้ทรงแสดงเรื่องการปรารภความเพียรพระโสณโกฬิวิสะว่าหมายถึง “การประกอบความเพียรในสัมมปปธาน”^๘

^๓ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๐๒.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗๙.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕๘.

^๖พระคันธสาราภังค์ (แปล), อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลออกมรพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชาวัตร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวัน กราฟฟิคเพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๔.

^๗วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

^๘วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๓/๖.

๒. ความหมายตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา “พระสูตรตันตปิฎก” พระสารีบุตรเถระได้แสดงเรื่องของความเพียรไว้ในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทส ว่าการทำความเพียรและความบากบั่นให้มั่นคง คือ การปรารภความเพียร การก้าวออกการก้าวไปข้างหน้า การย่างขึ้นไป ความพยายาม ความอดุสาหะ ความขยัน ความไม่ถอยกลับ ความมั่นคง ความทรงไว้ ความบากบั่นไม่ย่อหย่อน ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคองธุระไว้ และอธิบายคำว่า พึงทำความเพียรและความบากบั่นให้มั่นคง คือ พึงทำให้หนักแน่น ได้แก่ พึงเป็นผู้มีการถือปฏิบัติมั่นคง มีการถือปฏิบัติแน่วแน่ รวมความว่า พึงทำความเพียรและความบากบั่นให้มั่นคง^๙

พระอรรถกถาจารย์ ได้กล่าวไว้ในอรรถกถาสัพพาสวสังวรสูตรใจความว่า ความเพียรเป็นสภาวะที่แก้แล้วกล้า มีความประคับประคองจิตเป็นลักษณะ มีการอุปถัมภ์จิตเป็นกิจ มีความไม่ท้อแท้แห่งจิตเป็นเครื่องปรากฏ มีความเพียรเป็นคุณสมบัติหรืออาการอย่างหนึ่งของจิตเป็นคุณสมบัติที่เป็นกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว ถ้าพากเพียรไปในทางที่ถูก เช่น หาเลี้ยงชีพอย่างสุจริต ให้ทานรักษาศีล เจริญภavana ก็จัดเป็นกุศลธรรม นำความสุข ความเจริญ และความสำเร็จมาสู่ชีวิต ถ้าพากเพียรไปในทางผิด เช่น เสพของมีนเมา เล่นการพนัน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ชีวิตก็มีแต่ความทุกข์ความเดือดร้อน^{๑๐}

พระฎีกาจารย์ได้กล่าวไว้ในสารัตถทีปนีฎีกาว่า “ปรารภความเพียร หมายถึงระดมความเพียรอย่างเต็มที่”^{๑๑}

๓. ความหมายตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา “พระอภิธรรมปิฎก” แห่งพระไตรปิฎกมีปรากฏอยู่ใน “ธัมมสังคณี” ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเรื่องของความเพียรไว้ว่า “การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความชวนชวาย ความพยายาม ความอดุสาหะความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ทอดถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ”^{๑๒} สัมมาวายามะว่า “การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความชวนชวาย ความพยายาม ความอดุสาหะความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ทอดถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ” วิริยพละ ว่า “การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความชวนชวาย ความพยายาม ความอดุสาหะความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ทอดถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละสัมมาวายามะ”^{๑๓}วิริยะ คือความอาจหาญในการทำงาน หรือกิริยาของผู้อาจหาญในงาน ความจริงบุคคลที่ประกอบวิริยะเป็นผู้อาจหาญใน

^๙ช.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๑/๕๘๙.

^{๑๐}ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๓๘.

^{๑๑}สารัตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๘๔/๒๙๒.

^{๑๒}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๑๓/๒๙.

^{๑๓}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๙๗/๔๕.

การงาน ย่อมสำคัญการงานที่แม้จะใหญ่กว่าเล็ก แม้จะยากกว่าง่าย แม้จะหนักกว่าเบา ไม่คำนึงถึงความยากลำบากของตน ประคับประคองกายกับจิต อยู่เสมอเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ วิริยะจึงทำให้บุคคลเป็นไปอย่างนั้น และเป็นกิริยาแห่งกายกับจิตของบุคคลที่เป็นไปเหมือนอย่างนั้น^{๑๕} วิริยะ ตามความหมายอีกนัยหนึ่งคือ สภาวะพึงให้เกิดขึ้นด้วยวิธี คือ นัย กล่าวคือ อุบายได้แก่ การกระตุ้นเตือนในเบื้องต้นว่า “ผู้มีวิริยะจะไม่สำเร็จอะไรหรือ” วิริยะ คือสภาวะทำให้ผู้ถึงพร้อมด้วยวิริยะนั้น ขวนขวายเป็นพิเศษ โดยมีประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านเป็นเหตุ วิริยะ ความเป็นแห่งบุคคลผู้กล้าหาญ อีกอย่างหนึ่ง ธรรมชาติใด อันบุคคลพึงดำเนินไปตามวิธี เพราะฉะนั้นธรรมชาตินั้นชื่อว่า “วิริยะ”^{๑๕}

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิริยะ หมายถึง ความเป็นผู้กล้าหาญ ศัพท์เดิมคือ วีระ แปลว่ากล้า ลงปัจจัยตามหลักไวยากรณ์ในภาษาบาลีเป็นวิริยะ ซึ่งแปลว่าความเป็นผู้กล้า ที่เรียกว่าความเพียร เพราะมีอากาการให้กล้าหาญ ไม่ย่อท้อความหมายในแง่นี้ ทรงแสดงมติให้เหตุผลว่า ที่แปลวิริยะว่าความเพียรนั้น แท้จริงก็เพื่อให้ความเพียรเป็นอุปการะต่อความกล้าหาญ คือเมื่อกล้าหาญในการทำกิจใด ๆ กิจนั้น ๆ จะสำเร็จลงได้ก็โดยอาศัยความเพียรเป็นเครื่องประคับประคองไป”^{๑๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิริยะ หมายถึง “ความเพียร ความอาจหาญ ความแก้แค้น ความบากบั่น การก้าวไป ความใจสู้ ความไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค และความยากลำบาก ความเข้มแข็ง กระตือรือร้น ยกจิตไว้ได้จากความหดหู่ถดถอยหรือท้อแท้ ความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม และทำกุศลธรรมให้ถึงพร้อม ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม”^{๑๗}

ศัพท์ที่เป็นความหมายใกล้เคียงกันและเป็นไวยากรณ์ของ “ความเพียร” ในภาษาบาลี คือ “อุสสาหาตปปคคาหา วายาโม (จ) ปรกุกโม ปธานํ วิริยํ (เจ) หา อูยยาโม (จ) ธิติ; (ตถิย)”^{๑๘} ความพยายาม ความเพียร ความอุตสาหะ มี ๑๐ ศัพท์ ประกอบด้วย

๑. อุสสาหา ความขยัน ชันแข็ง ได้ชื่อว่า “ความเพียร”^{๑๙}

^{๑๕}พระคัมภีร์สาราถิวงศ์ (แปล), **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี**, พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน กราฟฟิคเพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๔.

^{๑๖}คณะกรรมการแผนกตำรา, **อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๘๕.

^{๑๗}สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์, **พระโอวาทธรรมบรรยายเล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๙๐-๑๙๒.

^{๑๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔๔, ๘๗๕, ๘๘๐.

^{๑๙}พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ, **พระคัมภีร์อภิธานปิปปิกกา หรือ พจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๕๖), หน้า ๔๖.

๒. อาตปป ความพยายาม ความเพียร ความบากบั่น ความพยายามที่ทํากายและจิตให้เร่าร้อนอยู่บ่อย ๆ ชื่อว่า “อาตปปะ”

๓. ปคคาห ความพยายาม ความเพียร ความพยายามยกจิตที่เร่าร้อนให้ขึ้นมา ชื่อว่าปคคาหะ หรือความพยายามที่ถือเอาปรมาตมัวเป็นที่ยึดอาศัยของตน ชื่อว่า “ปคคาหะ”

๔. วายามะ ความพยายาม ความเพียร ธรรมเครื่องช่วยให้บุคคลพยายาม ชื่อว่าวายามะ ความพยายามที่เป็นไปตลอดเวลา ชื่อว่าวายามะ หรือความพยายามที่เป็นไปทุกเมื่อเหมือนลม ชื่อว่า “วายามะ”

๕. ปรักกม ความพยายาม ความเพียร ความบากบั่น ความพยายามที่ย่ำไปทุกที่ ชื่อว่าปรักกมะ หรือความพยายามที่ย้ายความเกียจคร้านอันเป็นข้าศึก.ชื่อว่า “ปรักกมะ”

๖. ปธาน ความพยายาม ความเพียร ขวนขวาย ความพยายามที่ให้เริ่มทำ ชื่อว่า“ปธาน”

๗. วิริยะ ความพยายาม ความเพียร วิริยะ ขวนขวาย การทำในสิ่งที่ดี หรือของคนดี หรือความพยายามที่เป็นไปตามวิธี ชื่อว่า “วิริยะ”

๘. อีหา ความพยายาม ความเพียร ขวนขวาย ความเพียรที่ทำให้ไปสู่ผลที่ดีและไม่ดี ชื่อว่า “อีหา”

๙. อุตฺตม ความพยายาม ความเพียร การขวนขวาย ความบากบั่น ความพยายามที่ช่วยให้ไปสู่ที่สูงขึ้น ชื่อว่า “อุตฺตม”

๑๐. ธิติ ความพยายาม ความเพียร ความมุ่งมั่น ความพยายามอันเป็นที่ตั้งแห่งผลดีและไม่ดี ชื่อว่า “ธิติ”

สรุปว่า ความหมายของความเพียรตามภาษาบาลีว่า “วิริยะ” เมื่อกล่าวโดยความหมายในลักษณะต่าง ๆ นี้ แปลความหมายตามรูปศัพท์ในภาษาไทยว่า “ความเพียร ความพยายาม ความบากบั่นมั่นคง กำลัง เดช และอานุภาพนี้ ได้ให้ความหมายตามรากศัพท์ คือ ความเพียรความกล้าซึ่งเมื่อมีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้น เป็นผู้มีความกล้าหาญในการสู้กิจ นำไปใช้เพื่อจุดหมายในทางที่ดีทั้งในทางโลกียะและโลกุตตระ เป็นไปในทางกายและทางจิตใจ และอาจใช้ไปในทางดีและทางเสื่อมเสียก็ได้ และ ศัพท์ว่า “วิริยะ หรือ ความเพียร หรือความขยันหมั่นเพียรในภาษาไทย” หมายถึงเป็นเหตุให้บุคคลผู้รักความก้าวหน้า ความสำเร็จในระดับต่าง ๆ กล้าลงมือทำงานและกล้าเผชิญปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ขณะทำงาน ตรงกันข้าม หากขาดความเพียรพยายามเสียแล้วก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้

ผู้ประกอบความเพียรอยู่เนื่อง ๆ แม้จะยังไม่สิ้น อาสวะกิเลส แต่ผลที่เกิดจากการรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนา สิ่งที่ได้รับอย่างรวดเร็วและทันตาเห็นที่สุด คือ การเป็นผู้มีความสุขอยู่ในปัจจุบัน เพราะการเจริญสมาธิภาวนาแล้วได้บรรลุฌานตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึง จตุตถฌานนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงผลที่จะได้รับเป็นข้อแรกว่า “สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน”^{๒๐}

^{๑๙}ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๒.

^{๒๐}อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๑/๗๘.

ดังนั้น การมีความสุขในปัจจุบันหรือในทิวทัศน์มิกัดถ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยประคับประคองจิตใจของผู้ปฏิบัติ ให้ระลึกถึงคุณค่าของการปฏิบัติธรรม เพื่อให้รับทำความเข้าใจต่อไป เพราะนอกจากจะมีความสุขแล้ว ยังทำให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตดี ไม่เครียดกับการงาน สิ่งแวดล้อมรอบตัว จะคิดทำอะไรก็ทำได้ และมีประสิทธิภาพดีกว่า เมื่อยังไม่ได้เจริญกัมมัฏฐาน โรคภัยไข้เจ็บก็ไม่เบียดเบียน มีอารมณ์สงบเย็น ผิวพรรณผ่องใส ทำให้มีอายุยืน และแม้ที่สุดสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความยากจน ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้สำหรับบุคคลทั่วไป เพราะทำให้บุคคลนั้น ลดการดำเนินชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อ ที่ไม่จำเป็นออกไป คงอยู่แต่สิ่งที่จำเป็นสำหรับให้มีชีวิตอยู่ เพราะในปัจจุบันบุคคลโดยมากใช้ชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อ ทำให้ต้องแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาปรนเปรอมากเกินไป ทำให้ร่างกายต้องตรากตรำในการทำงานหนัก มานะอดทน ขยันหมั่นเพียรเพื่อให้ได้ทรัพย์มาใช้จ่าย ในการดำรงชีพ ถ้าไม่มีความขยันอดทน ขยันหมั่นเพียรจะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมากลายเป็นคนเกียจคร้าน เมื่อเกียจคร้านทำงาน ความจนก็เกิดตามมา เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน

ความจนส่วนหนึ่งเกิดจากความเกียจคร้าน ๆ เป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาทุกชนิดดังที่มีคำสอนทางพระพุทธศาสนาสอนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนผู้ที่มีหวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานจึงควรละเว้นจากสาเหตุแห่งความเกียจคร้าน ๖ ประการ คือ

๑. มักอ้างเหตุว่าหนาวนักแล้วไม่ทำงาน ซึ่งเป็นนิสัยของบุคคลที่เห็นแก่การนอนไม่ชอบการทำงานซึ่งเกียจคร้านเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว
๒. มักอ้างว่าร้อนนักแล้วไม่ทำงาน เป็นลักษณะนิสัยของคนที่ไม่สู้งาน งานหนักไม่เอา งานเบาไม่สู้ชอบงานสบาย ๆ ชอบเอาเปรียบคนอื่น
๓. มักอ้างว่าเย็นแล้วไม่ทำงาน เป็นลักษณะของคนอู้งาน คือ ทำงานแบบเช้าขามเย็นขาม ไม่กระตือรือร้นต่อการกิจที่ตนรับผิดชอบ
๔. มักอ้างว่ายังเข้าอยู่แล้วไม่ทำงาน เป็นคนชอบตื่นสาย เห็นแก่การนอน
๕. มักอ้างว่าหิวแล้วไม่ทำงาน เป็นคนเห็นแก่ปากแก้ท้อง ทำงานน้อยบ่นหิวกระหาย
๖. มักอ้างว่ากระหายน้ำแล้วไม่ทำงาน^{๒๑}

ปัญหาความยากจนสาเหตุหนึ่งเกิดจากการเกียจคร้านการทำงาน งานหนักไม่เอา งานเบาไม่สู้ เกียจงาน การไม่สู้งานก็ไม่สามารถมีทรัพย์สมบัติ เงินทอง หรือมีทรัพย์สิน เงิน ทอง เพราะเป็นสมบัติเดิมที่เป็นมรดกที่พ่อแม่ให้มา หากแม้ขาดความขยันหมั่นเพียร ไม่หาเพิ่ม ไม่บริหารจัดการให้ดีจากการติดอบายมุข คือปากทางแห่งความเสื่อม ทรัพย์ที่มีก็หมดไป กลายเป็นคนจนปัญหาทางด้านการเงินที่เกิดจากสาเหตุ การเกียจคร้านทำงานการหลงใหลติดใจในอบายมุขต่าง ๆ เช่น ติดการพนัน ติดสิ่งเสพติด การดื่มสุราเป็นประจำ การเป็นนักเลงผู้หญิง การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น ในทาง

^{๒๑}ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๔/๑๔๑.

พุทธศาสนาสอนให้หลักเว้นอบายมุข คือปากทางแห่งความเสื่อมช่องทางของความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อยยับแห่งโมกษทรัพย์ ๖ ประการ^{๒๒}คือ

๑. ตึมน้ำเมา คือ การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย
๒. เทียวกลางคืน คือ การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน
๓. เทียวดูการเล่น คือ การเที่ยวดูมหรสพ มีการแสดง ละคร ดนตรีที่ไหน ไปที่นั่น
๔. เล่นการพนัน คือ การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
๕. คบคนชั่วเป็นมิตร คือ การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร
๖. เกียจคร้านทำงาน คือ การหมกมุ่นในความเกียจคร้านทำงาน

อบายมุขทั้งหมดนี้หากประพฤติดำเนินแล้วก็เป็นเหตุให้เกิดความฉิบหาย ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัวล่มสลายได้และอบายมุขทั้ง ๖ นี้ ก็สามารถก่อให้เกิดปัญหาทุกอย่าง รวมทั้งปัญหาความยากจนเกิดขึ้นเพราะติดอบายมุขจึงควรหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความสิ้นไปแห่งโมกษทรัพย์ ประกอบความเพียรอันเป็นเหตุการณเกิดขึ้นแห่งทรัพย์การประกอบความเพียรการทำงานด้วยความเพียรนั้น จึงต้องปลูกฝังความเพียรลงในจิตสันดาน ให้ปลูกฝังความพอใจในการทำงานนั้น พยายามปรารภความเพียรที่สืบเนื่องไปเรื่อย ๆ ให้รักษาคุณภาพของจิตที่ก้าวไปในจุดนั้น ๆ ไว้ให้ดี พร้อมกับพยายามทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น งานทั้งปวงจึงจะสำเร็จ

๔.๑.๒ หลักอิทธิบาท ๔ คือ ธรรมที่ทำให้สำเร็จสมประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ๔ ประการ^{๒๓}คือ

๑. ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คือ ความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ ตนถือว่า ดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้ เป็นกำลังใจ อันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้อต่อไปทุกข้อ
๒. วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น คือ ความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อ ไม่ขาดตอน เป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้ มีความหมายของ ความกล้าหาญ เจื้อยอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง
๓. จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้นความไม่ทอดทิ้ง สิ่งนั้น ไปจากความรู้สึก ของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

๔. วิมังสาความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น หมายถึง ความสอดส่องใน เหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา

นอกจากปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ ดังที่กล่าวแล้ว คนที่ทำงานด้วยความเพียร คนที่ได้ชื่อว่ามีความเพียรหรือขยันนั้นจะต้องทำงานในลักษณะทำงานไม่ทอดธุระปล่อยทิ้งการงานเสียกลางคัน ทำงานอันอยู่ในความรับผิดชอบให้สำเร็จ ๆ ไป ไม่เบื่อง่ายที่จะทำงาน ที่แทรกซ้อน เข้ามาให้สำเร็จ

^{๒๒}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๒๓}ที่.ปา.๑๑/๒๕/๒๓๑

โดยไม่ชักช้า ทำการงานนั้น ๆ ด้วยความยินดี เอาจริงเอาจังในงานนั้น ๆ จนสำเร็จผู้มีความเพียรต้องมีแนวทางในการปฏิบัติงาน ดังนี้คือ

๑. มีความอดทนต่อการปฏิบัติงานมีใจหนักแน่น
๒. มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ประมาท
๓. มีความขยันหมั่นเพียรต่อการปฏิบัติงาน
๔. มีอัธยาศัยดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นมิตรที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน
๕. มีจิตใจเอ็นดูต่อเพื่อนร่วมงาน
๖. เอาใจใส่ตรวจตราการงาน ตลอดจนภารกิจที่ตนรับผิดชอบ

คนที่จะประสบความสำเร็จในการแสวงหาทรัพย์มาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันต้องมีความเพียรพยายาม มานะ อดทน ไม่ย่อท้อ ในขณะเดียวกันความเพียร ความขยันอดทนนั้นมีความหมายไปได้ทั้งทางที่ถูกและทางที่ผิด เช่นขยัน กินเหล้า เล่นการพนัน เทียวเตร่ อย่างนี้เป็นต้น เป็นความขยันที่ผิด ไม่ใช่ความเพียรที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาดังนั้น การทำความเพียรในทางพระพุทธศาสนาทุกระดับคำสอน จึงต้องเป็นไปในทางที่ชอบธรรม คือไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม หลักการใช้ความเพียรพยายามในการประกอบอาชีพทำธุรกิจการงานต่าง ๆ ในทรรศนะทางพระพุทธศาสนาจึงเน้นไปที่ประโยชน์ตนและผู้อื่นเป็นสำคัญ แม้ว่าบางครั้งประโยชน์สำหรับผู้อื่นจะไม่เด่นชัดนักก็ตามแต่

กระนั้นต้องไม่เป็นการทำลายผลประโยชน์ของผู้อื่นเป็นการเน้นให้บุคคลใช้ความเพียรพยายามเพื่อให้เกิดผลที่ตนต้องการ หลังจากได้พิจารณาเห็นแล้วว่า การกระทำงานใดด้วยวิธีใดจึงเกิดประโยชน์ ก็ให้ทำการงานเหล่านั้นด้วยความบากบั่นพยายามอย่างจริงจังจนที่ได้ชื่อว่าเป็นคนขยันมีความเพียรนั้น จะต้องเป็นคนที่ไม่ยอมปล่อยกาลเวลาที่จะทำประโยชน์ให้ผ่านพ้นไปคือ ต้องรู้จักกาลและสถานที่ด้วยว่า กาลไหนควรทำอะไร ทำอย่างไร ควรปฏิบัติต่อสถานที่นั้น ๆ อย่างไร คือจะต้องทำงานให้เหมาะสมแก่กาลเทศะ เป็นต้น คนมีความขยันหมั่นเพียร ต้องมีปัญญาและคุณธรรมเป็นเครื่องดำเนินชีวิตด้วย เพราะคนที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด ทำงานได้เหมาะสม มีวิจาร์ณญาณที่ดี กล่าวคือ ต้องเป็นคนที่มีความรู้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะคือรู้จักเหตุผล เข้าใจความเกี่ยวเนื่องกันของสิ่งของต่าง ๆ เช่น ในการค้าขายก็รู้จักหาทำเลที่ดี รู้ว่าความต้องการของลูกค้าอยู่ที่สินค้าอะไร เป็นต้น โดยมีวิจาร์ณญาณคือการพิจารณาจนประจักษ์แน่ชัดว่าอะไรเป็นอะไร รู้จักจังหวะในการดำเนินการ เมื่อเห็นว่ายังไม่ถึงจังหวะ ก็ยับยั้งไว้ก่อน ต่อเมื่อจังหวะดีจึงดำเนินการ เป็นต้น เปรียบเหมือนการก่อไฟให้ลูกโป่งเป็นกองโต ขณะที่ไฟเพิ่งเริ่มติดเพียงเล็กน้อย ถ้าโหมกระพือลมมากเกินไป หรือใส่ไฟฟืนทับถมลงมากเกินไป ไฟอาจดับได้ ต้องค่อย ๆ ใส่ฟืนที่ติดไฟง่ายเข้าไปทีละน้อย กระพือลมแต่พอสมควร เมื่อไฟติดดีแล้วจึงค่อยเพิ่มฟืนมากขึ้น ไฟก็จะค่อยติดและขยายกองโตมากขึ้นได้ การทำกิจการต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน ขณะที่ยังมีทุนน้อยก็ทำกิจการเพียงน้อยๆ ก่อน ต่อเมื่อมีทุนมากขึ้น แล้วจึงขยายกิจการให้ใหญ่โตขึ้นไปตามลำดับ กิจการก็จะประสบความสำเร็จได้ดี

ฉะนั้น การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่ต้องการประสบปัญหาชีวิตเกี่ยวกับการทำมาหากิน ปัญหาความยากจน หารายได้ไม่พอใช้จ่ายในครัวเรือน ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรยึดถือปฏิบัติคือ ทัศนคติที่มีกตัญญูต่อประโยชน์ ข้อที่ว่า อุฏฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร จะสามารถแก้ปัญหาความยากจน ที่ทุกคนไม่ปรารถนาได้การทำตามหน้าที่ การสำรวมตนไม่เที่ยวเตร่จนเกินไป ความขยันหมั่นเพียรในการงานที่เป็นสัมมาชีพ ละเว้นการงานที่เป็นมิจฉาชีพโดยประการทั้งปวง ไม่เกียจคร้านปล่อยการงานไว้ให้คั่งค้าง ฯลฯ ดังนั้นความขยันหมั่นเพียรตามหลักทัศนคติที่มีกตัญญูต่อประโยชน์จึงสามารถแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยได้ตามที่ได้เสนอมา

๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักอารักขสัมปทามาในการแก้ปัญหาอาชญากรรม

การที่คนเราจะมีชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างสะดวกสบาย จะต้องมียศมีทรัพย์เก็บสำรองไว้ สำหรับใช้จ่ายตามสมควร เพราะหากไม่มีทรัพย์เก็บสำรองไว้แล้ว เมื่อเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินขึ้น ก็จะต้องประสบกับความยากลำบากอย่างแน่นอน ผู้ที่จะมียศมีทรัพย์เก็บสำรองไว้ได้จะต้องเป็นผู้ขยันในหน้าที่การงาน ไม่ประมาท เข้าใจจัดการ และเลี้ยงชีวิตพอสมควรแก่ฐานะของตน ชีวิตคนเราต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ช่วยหล่อเลี้ยงไว้ อย่างน้อยก็ต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐาน ๔ อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น การประกอบอาชีพของคนเราก็เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยขั้นพื้นฐานดังกล่าวนี้ ในสังคมมนุษย์มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายของกินของใช้ระหว่างกัน โดยได้มีการนำเอาของมีค่าคือเงินทองมาใช้เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน เพราะเงินทองมีลักษณะที่เล็กสะดวกในการนำติดตัวไปหรือเก็บรักษาไว้ได้นาน โดยที่ไม่เน่าเปื่อยผุพัง ซึ่งสมมติเรียกกันว่า ทรัพย์ และวิวัฒนาการเป็นธนบัตรที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ดังนั้น การประกอบอาชีพของคนในสมัยต่อ ๆ มา หรือในยุคปัจจุบัน จึงมุ่งที่จะให้ได้ทรัพย์ธนบัตรนี้ไว้ เมื่อต้องการปัจจัยใด ๆ มาเลี้ยงชีวิตจึงใช้ทรัพย์หรือซื้อหาสิ่งนั้นอีกทีหนึ่ง ผู้มีทรัพย์มากย่อมมีความสะดวกในการจัดหาสิ่งที่ต้องการ ส่วนผู้ขาดแคลนทรัพย์ก็จะมีความลำบากเดือดร้อนมาจากทรัพย์สมบัติที่หาได้ด้วยตนเองก็ดี ที่เป็นมรดกตกทอดก็ดี ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์ย่อมมีสิทธิที่จะจับใช้สอย ได้ตามใจชอบ สำคัญอยู่ที่ว่าจะใช้สอยให้เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์เท่านั้น

เมื่อทรัพย์เป็นสิ่งที่ ทุกคนในโลกนี้ต้องการ การได้มาซึ่งทรัพย์และวิธีการได้มาจึงเป็นสิ่งสำคัญ ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น เพราะคนไม่หาทรัพย์แต่อยากจะมีทรัพย์ไปใช้อำนวยความสุขให้กับตน จึงทำการผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรมให้ได้มาซึ่งทรัพย์นำไปใช้จ่าย โดยไม่เลือกวิธีการหาทรัพย์ที่ถูกต้อง ทำผิดกฎหมายต่าง ๆ เช่นการปล้น จี้ คดโกง มีความประสงค์ต่อทรัพย์ เพราะทรัพย์สมบัติเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา คนมีทรัพย์สมบัติมาก ก็มีโอกาสแสวงหาความสุขจากทรัพย์ได้มาก คนมีทรัพย์น้อยก็แสวงหาความสุขจากทรัพย์ได้น้อย การแสวงหาความสุขจากทรัพย์ที่ว่าเป็นการแสวงหาในทางที่ผิดก็ได้ หรือเป็นการแสวงหาในทางที่ถูกก็ได้ ที่ว่าเป็นการแสวงหาในทางที่ผิด คือใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางอบายมุข ได้แก่ การเป็นนักเลงหญิง การเป็นนักเลงสุรา การเป็นนักเที่ยวกลางคืนหรือนักท่องเที่ยวราตรีมั่วสุมในวงพนัน ชอบคบคนประเภทชักนำในทางเสียทรัพย์โดยไม่จำเป็น การก่อปัญหา

อาชญากรรมในสังคมไทยส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาการเล่นการพนัน ไม่ว่าจะเป็นไพ่ ไฮโล พนันบอล เป็นต้น เป็นผลให้คนที่แพ้พนันต้องหาทรัพย์สินมาใช้หนี้ที่เกิดจากการพนันนั้น

๔.๒.๑ การพนัน หมายถึง การเล่นชนิดหนึ่งเพื่อเอาเงินหรือสิ่งอื่นใดด้วยการเสี่ยงโชคโดยการทำนายหรือคาดเดาผลที่เกิดขึ้นในอนาคต การพนันอาจแบ่งได้หลายอย่าง เช่น การพนันในการแข่งขัน ตัวอย่างเช่น เกมไพ่ เกมลูกเต๋า การพนันโดยการทำนายผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การแทงฟุตบอล การแทงม้า และการพนันที่ไม่มีการแข่งขันโดยขึ้นกับความน่าจะเป็นของ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หวยบนดิน เป็นต้น ผลของการติดการพนัน พอสรุปได้ ดังนี้

๑. การพนันมีผลกระทบต่อสังคม
๒. ประชาชนมีความหมกมุ่น
๓. ไม่ทำมาหากิน
๔. หมดเนื้อหมดตัว สิ้นเนื้อประดาตัว
๕. อาชญากรรมมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าการเล่นพนันเป็นเรื่องไม่ดี เป็นอบายมุข ๖ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้หลีกเลี่ยง การพนันทำให้คนที่เคยขยันทำมาหากินกลายเป็นคนหมดเนื้อหมดตัว การพนันเป็นบ่อเกิดของอาชญากรรมอีกหลายต่อหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาทางจริยธรรม ปัญหาผู้มีอิทธิพล ยาเสพติด ค้าของเถื่อน ฯลฯ

ดังนั้นปัญหาอาชญากรรมในสังคมไทย ที่เกิดจากการประสงค์ต่อทรัพย์สินจึงมีการปล้น จี้ มี การทำร้ายเจ้าทรัพย์ หรือทำผิดกฎหมายบ้านเมือง แต่ถ้ารู้จักการใช้ทรัพย์สิน เงินทองที่หามาได้ อย่างเหมาะสม มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินตั้งแต่ในครัวเรือนเป็นต้นไป ปัญหาก็ไม่เกิดขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกอย่างจะสำเร็จด้วยดีถ้ามีแผน” เป็นคำกล่าวที่เป็นจริงเสมอ การดำเนินชีวิตในการครองเรือนจะสำเร็จ และเป็นสุขได้ก็ต้องมีการวางแผน ดังนั้น ปัญหาอาชญากรรมนี้ สามารถแก้ไข ป้องกันได้ด้วยการวางแผนทางการเงินไว้ล่วงหน้า ดังนี้

๑.วางแผนการใช้จ่ายในครอบครัว คู่สมรสจะต้องวางแผนรายรับรายจ่ายในครอบครัวให้เหมาะสมพอดี และมีการเก็บออมเพื่อใช้ในคราวจำเป็น เก็บออมไว้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยสร้างครอบครัว เพื่อการศึกษาของ ลูก และอื่น ๆ

๒.วางแผนการมีสมาชิกใหม่ในครอบครัว คือ วางแผนการมีลูกว่าจะมีลูกกี่คนและจะมีในช่วงเวลาไหน จะเลี้ยงดูอย่างไรให้ลูกเป็นคนดี มีการศึกษา มีอาชีพหาเลี้ยงชีวิตได้ และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

๓.วางแผนในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคม วางแผนที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวที่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วย สร้างการมีส่วนร่วมในสังคมสิ่งแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่หรือหากมีโอกาสที่จะเลือกได้ ควรจะเลือกอาศัยอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี นอกจากนี้ ยังมีเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนอีกมาก ซึ่งคู่สมรสจะต้องเตรียมและวางแผน

ไว้ล่วงหน้าจะช่วยให้ชีวิตการครองเรือนประสบความสำเร็จ อบอุ่นและมีความสุขได้^{๒๔} การวางแผนครอบครัว วางแผนการใช้ทรัพย์สินเงินทอง ก็คือ การป้องกันปัญหาการขาดเงิน การทำผิดต่าง ๆ ถือเป็นวิธีการจัดการกับปัญหาที่ดีที่สุด

๔.การวางแผนชีวิตตั้งแต่เริ่มมีทรัพย์สิน มีครอบครัว วางแผนการใช้ทรัพย์สิน รักษาทรัพย์สิน รู้จักการใช้ทรัพย์สิน คือ การตั้งต้นไว้อย่างเหมาะสมกับการหาทรัพย์สิน การรักษาทรัพย์สินเงินทองเพียงพอต่อการหาเครื่องอุปโภคและบริโภค เพียงพออันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนแก่การดำรงชีวิต หากมีเหตุปัจจัยพอเหมาะ การตั้งต้นไว้อย่างนี้สามารถอำนวยความสะดวกให้ได้ถึงความมุ่งหมายของชีวิต ด้วยการวางแผนในการดำเนินชีวิตที่ชอบธรรมควรมีหลักการวางแผนชีวิตที่ชอบธรรมการมีวางแผนเกี่ยวกับชีวิตมี ๓ ประการ คือ

๑.การมีความตั้งใจที่จะสร้างตนให้ได้ดีทางใดทางหนึ่งในอนาคต เช่น เป็นกสิกร เป็นพ่อค้า เป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ หรือเป็นนักบวชที่ดีในอนาคต

๒.การมีหลักในการสร้างชีวิต คือ ต้องมีการศึกษาในเรื่องที่จะต้องทำ หรือไต่ถาม ศึกษา กับท่านผู้รู้ ที่เป็นกัลยาณมิตร

๓.การมีจิตใจแน่วแน่ในจุดหมายที่ตั้งงาม คือ เป็นผู้มียึดมั่นในความดี คือไม่คิดตั้งตัวหรือสร้างฐานะตนในทางที่ทุจริตผิดศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง

ซึ่งทั้ง ๓ ประการที่กล่าวมาล้วนต้องใช้ทรัพย์สินเป็นทุนในการดำเนินการทั้งสิ้น หากมีทรัพย์สินแต่ไม่รู้จักรักษาทรัพย์สินไว้ก็ยากที่จะดำเนินชีวิตให้บรรลุตามความมุ่งหมายที่วางแผนไว้ ในพุทธศาสนา พระพุทธองค์ ได้แสดงเรื่องความรู้จักพอประมาณซึ่งว่าด้วยหลักการแสวงหาทรัพย์สิน การรักษาทรัพย์สิน การรักษาสมบัติของตน การเก็บออม การลงทุน การแบ่งปันส่วนทรัพย์สินเพื่อใช้จ่ายให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์โดยไม่ต้องเบียดเบียนตนและผู้อื่นการขาดแคลนทรัพย์สินมักมีสาเหตุมาจากความเกียจคร้านทำงาน ความมัวเมาในอบายมุข ไม่รู้จักจัดการทรัพย์สิน และใช้จ่ายเกินฐานะดังนั้น ผู้ที่จะหาทรัพย์สินให้ได้และสามารถมีทรัพย์สินเก็บสำรองไว้ใช้ในยามจำเป็น จึงต้องปลูกฝังหลักคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา คือ

๑.ขยันหาทรัพย์สินโดยมีความขยันในหน้าที่การงาน ไม่เกียจคร้าน ไม่ทอดทิ้ง เห็นความสำคัญของการทำงาน เท่ากับชีวิต

๒. รู้จักเก็บ เข้าใจจัดการโดยมีสติปัญญาในการจัดการใช้ทรัพย์สินว่าควรจะใช้เป็นค่าอุปโภคบริโภคเท่าใด จะทำทุนเท่าใด เก็บไว้สำรองเท่าใด

๓.ไม่ประมาทมัวเมาหลุ่มหลงไปกับสิ่งยั่วชวนต่าง ๆ เช่น กามารมณ์ สิ่งมีนเมา การเสี่ยงโชค เล่นการพนัน และการคบคนชั่วเป็นมิตร

๔.เลี้ยงชีวิตพอสมควร คือ ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไปและไม่ฝืดเคืองเกินไป เป็นคนมัธยัสถ์คือใช้จ่ายในขนาดกลาง ๆ พอเหมาะสมพอดี^{๒๕}

^{๒๔}กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, **การครองเรือน**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/41005/Index.htm>, [๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘].

^{๒๕}แก้ว ชิตตะขบ, **หนังสือธรรมลีลา**, (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑๘ กันยายน ๒๕๕๓)

การดำรงชีวิตตามหลักสมาธิจะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีลซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกาย วาจา ให้เรียบร้อยและทำงานที่สุจริต

๔.๒.๒ หลักความสันโดษ สันโดษ มาจากคำบาลีว่า สนโตโส, สนตฺตฺธิ, มุลคัพพมาจากสนโตส (ส+ตุส) เขียนแบบสันสกฤตเป็นสันโตชะ แปลงเป็นไทยว่า “สันโดษ” แปลว่า ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความยินดีโดยอาการอันสม่ำเสมอ หรือผู้สันโดษ ชื่อว่า สนตฺตฺธิ^{๒๖} สันโดษ นิยามความหมายได้ ๓ อย่าง คือ

๑. ความยินดี พอใจ ด้วยปัจจัยของตน (สเกนตฺตฺสโก) หมายความว่า ยินดีของที่ตนมีอยู่แล้วคือสิ่งนั้นเป็นของของเราแล้ว ความยินดีกับของของตนนี้คือสันโดษ สิ่งนี้เองที่ถูกใคร ๆ มักกล่าวหาว่าไม่ดีโดยเข้าใจว่า การมัวพอใจอยู่กับของตัวเอง ทำให้คนไม่คิดก้าวหน้า มีวิสัยทัศน์คับแคบ และมักจะถูกกล่าวหาว่าคนประเภทนี้ทำให้บ้านเมืองไม่เจริญ เสียอย่างนี้ได้ยินอยู่ทั่วไป แม้ทุกวันนี้ก็ยังได้ยินอยู่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะคนที่จักมีความพอใจหรือรู้จักรักตัวเอง รักลูกภรรยา รักประเทศชาติเป็นคนนำความสุขความเจริญมาให้แก่ตน แก่ครอบครัวประเทศชาติบ้านเมืองได้มากกว่า คนที่ไม่รู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว

๒. ความยินดีด้วยปัจจัยที่มีอยู่ (สนเตนตฺตฺสโก) หมายความว่า ยินดีด้วยปัจจัย ๔ ที่ตนได้มาแล้วละความเป็นมักมากเสีย ไม่ปรารถนาปัจจัยอื่นนอกจากปัจจัยนั้น คือรู้จักพอประมาณในกำลังทรัพย์กำลังสิ่งของที่ตนได้มา ที่ตนใช้สอยอยู่ ไม่ให้มักมากเกินขอบเขต แต่มิได้หมายความว่าไม่ให้เสาะแสวงหาดังโบราณภาษิตที่ว่า “รู้จักพอก่อนสุขทุกสถาน”

๓. ความยินดีโดยอาการอันสม่ำเสมอ หมายความว่า ยินดีตามสมควร ให้ละความยินดีในร้ายในอภิหารมณ และอนิหารมณ ให้วางตนอยู่ในอารมณ์ทั้งปวงโดยสม่ำเสมอไม่หวั่นไหวเอนเอียงไปตามโลกธรรมทั้ง ๘ คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ รู้เท่าทันอารมณ์นั้น ๆ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นโลกธรรมหมุนไปตามโลก ล้วนตกอยู่ในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาทั้งสิ้น

สันโดษ หมายถึง ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรง ความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้ ความรู้จักอิมรู้จักพอ

๑. ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือเพียรหาสิ่งใดมา ได้เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของของคนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

^{๒๖} พระพุทธปิยะเถระ, **รูปสิทธิปริกคณินรุตติศาสตร์ภาษาบาลี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), ข้อ ๓๗๒ หน้า ๒๒๒

๒. ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอกำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกต้องกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสดงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหนเสียตายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตนแต่เพียงที่พอกำลังการบริโภคใช้สอยของตน

๓. ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควรแก่สมณะภาวะหรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติที่น่านับถือก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณหรือภิกษุบางรูปกำลังประพฤติวัตรขัดเกลาคตนได้ของประณีตมาก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่น ๆ ตนเองเลือกหาของปอน ๆ มาใช้ หรือตนเองมีโอกาสจะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นที่เชี่ยวชาญถนัดสามารถด้านนั้นก็สละให้ลาภถึงแก่ท่านผู้นั้น ตนรับเอาแต่สิ่งที่เหมาะสมกับตน^{๒๗} ผู้มีความสันโดษในหน้าที่การงานย่อมหมดความเกียจคร้าน เกิดความขยันหมั่นเพียรประกอบการงานด้วยความพากเพียรพยายาม ตั้งอกตั้งใจอย่างรอบคอบ คือ มีสติสัมปชัญญะในขณะที่ประกอบการงานนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การงานต้องสำเร็จโดยรวดเร็วอีกทั้งเป็นหลักให้บุคคลรู้จักประมาณตน ไม่ฟุ้งเพื่อสุรุษสุรายจนเกินกว่าฐานะความเป็นอยู่ของตนเองซึ่งสอดคล้องกับหลักในพระพุทธศาสนาที่นอกเหนือจากจะมีเป้าหมายให้รู้จักแสวงหาทรัพย์ รักษาทรัพย์และจ่ายทรัพย์โดยมีปัญญาเห็นถูกต้องด้วยแล้วยังสอนให้บุคคลเป็นนายเหนือความทะยานอยากได้อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์เพราะหลักการสนองความต้องการของคนในการบริโภค โภคทรัพย์อีกทั้งหลักธรรมในพระศาสนาสอนให้คนเราหาความสุขได้จากการบรรเทาความต้องการหรือความทะยานอยากที่ไม่จำเป็น หรือเกินความจำเป็นให้น้อยลง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความสุขจากการเสียสละและตั้งตัวได้ หรือพึ่งพาตนเองได้ในทางศีลธรรมนั่นเอง

การรักษาทรัพย์ที่ตนเองหามาได้ หรือเป็นทรัพย์สมบัติตกทอดมาจากบรรพบุรุษก็ตาม จะต้องรู้จักรักษาดูแลด้วยปัญญา หาใช้เมื่อมีทรัพย์แล้วปฏิบัติตนเสื่อมเสีย ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายเพื่ออวดตนให้สังคมเห็นความร่ำรวย ถึงแม้มีทรัพย์มากมายเพียงใดหากใช้จ่ายเกินตนทรัพย์นั้นย่อมหมดไปโดยหาประโยชน์อันใดไม่ได้ กลายเป็นคนยากจนเสียใจได้ ในไม่ช้าเมื่อขัดข้องเรื่องการเงินก็ก่อปัญหาอาชญากรรมดั่งนั้นเพื่อป้องกันปัญหาเรื่องการขาดเงินที่จะเกิดขึ้น ผู้ต้องการความสุขในโลกปัจจุบันนี้จึงควรปฏิบัติตามหลักธรรมมิกัตถประโยชน์ ข้อที่ว่า อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษา ดังกล่าวมา

^{๒๗} พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓) , หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตตาในการแก้ปัญหายาเสพติด

ปัญหายาเสพติดให้โทษ คนที่เสพยาเสพติดเนื่องจากอยากลอง ถูกเพื่อนชักชวน ต้องการหนีความจริง เมื่อเสพไปแล้วให้โทษแก่ร่างกายสติสัมปชัญญะไม่อยู่กับตัว ประกอบกับยาเสพติดมีราคาแพงและยากแก่การซื้อหา เมื่อต้องการเสพมาก ๆ ก็ประกอบการกระทำผิดเพื่อให้ได้มาซึ่งยาเสพติด วัยรุ่น วัยเรียน เป็นวัยที่ดำเนินชีวิตอยู่ในช่วงหัวเรียวหัวต่อ เป็นวัยที่เฝ้าหาความรู้ อยากเห็น อยากลองของใหม่ รักพวกพ้อง รักเพื่อน เชื้อเพื่อน และเป็นวัยที่มองหาแบบอย่างเพื่อดำเนินรอยตามแบบในช่วงของวัยรุ่นควรมีผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต และครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกที่ต้องให้การอบรม สั่งสอน ดูแล รองลงมาคือสถานที่ให้การศึกษา ให้ความรู้ พัฒนาคนให้มีศักยภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีเยาวชนทุกคนควรสร้างภูมิคุ้มกันสิ่งแวดล้อมให้กับตัวเอง ในการไม่หลงผิดเดินเข้าสู่วงจรของยาเสพติด การคบเพื่อนจึงเป็นสาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งของปัญหายาเสพติดพระพุทธเจ้าทรงสอนให้เลือกคบหาบัณฑิต หลักการคบคนพาล เพราะคนพาลนำความเสื่อมมาให้

๔.๓.๑ ความหมายของคนพาลและบัณฑิต

๑. ความหมายของคนพาล ในพระสูตรตันตปิฎก พาลวรรค ให้ความหมายของคนพาลว่า คนพาล^{๒๘} หมายถึง คนโง่ไม่มีปัญญา ไม่รู้จักประโยชน์ในโลกนี้ ไม่รู้จักประโยชน์ในโลกหน้า ไม่รู้จักพระสัทธรรม มีโพธิปักขิยธรรมและอริยสัจ ๔ เป็นต้น

ความหมายของคนพาลตามนัยแห่งพระคาถาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสมงคลแก่เหล่าเทวดาในอรรถแห่งศัพทว่า พาลานํ ในคัมภีร์มั่งคัลลตถปิณี ความว่า ชื่อว่า พาล เพราะเป็นอยู่หายใจได้ อธิบายว่า เป็นอยู่โดยเพียงหายใจเข้าหายใจออก ไม่เป็นอยู่โดยความเป็นอยู่ด้วยปัญญา^{๒๙}

จะเห็นได้ว่า คนพาล หมายถึง บุคคลผู้เป็นอยู่สักแต่ว่ามีลมหายใจเข้าออก ไม่เป็นอยู่โดยความเป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นคนโง่ ไม่รู้จักดี หรือชั่ว คุณหรือโทษ ประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ เป็นผู้ไม่อาจคิดริเริ่มสร้างสรรค์ชีวิตให้ดีขึ้นหรือดีขึ้นกว่าเดิม เป็นผู้อ่อนสติปัญญาและมีความเห็นผิดไม่สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นหรือสังคมได้แม้ในภพนี้และประโยชน์ในภพหน้า ตลอดจนประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพานได้

๒.ความหมายของบัณฑิต หรือกัลยาณมิตร

คำว่า กัลยาณมิตร มาจากคำว่า กัลยาณะ + มิตร โดยพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายว่า กัลยาณะ ได้แก่ งาม ดี และ มิตร หมายถึง เพื่อน ผู้มีความเอื้อโยติผู้มีน้ำใจ

^{๒๘} พ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๑๐๖

^{๒๙} พระสิริมั่งคัลลาจารย์, มั่งคัลลตถปิณี แปล เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

เอื้อเพื่อ^{๓๐} นอกจากนี้คำว่า มิตร หรือ มิตร ยังมีความหมายตามผู้รู้ท่านวิเคราะห์ว่ามีรากศัพท์เดียวกับ คำว่า เมตตา วิเคราะห์ไว้ดังนี้ เมชชิตติ = มิตร ผู้โดยยอมนรักใคร่กัน ผู้นั้นเรียกว่า มิตรมิตรเทววาติ = เมตตา อธิบายที่ใคร่ประโยชน์ซึ่งเกิดมีในมิตร เรียกว่า เมตตา อีกนัยหนึ่งว่ามิตรสส เอสาปวตตติติ = เมตตา อธิบายที่ใคร่ประโยชน์ที่เป็นไปต่อมิตรเรียกว่า เมตตา^{๓๑}

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า มิตรตามภาษาที่คนเข้าใจทั่วไป หมายถึง เพื่อน เกลหรือคนที่ทำอะไรถูกใจตน ทางภาษาธรรม หมายถึง ธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ธรรมที่ทำให้พ้นทุกข์ซึ่งก็คือมรรคมีองค์แปด นอกจากนี้ท่านยังขยายคำว่า มิตร หมายถึง ผู้ที่มีความรักต่อเรา แต่ไม่ใช่รักทางกามคุณ แต่เป็นความรักอย่างบริสุทธิ์ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่กันและกัน และหมายถึงผู้ที่รักใคร่ชอบพอกัน ผู้รักใคร่คุ้นเคยกัน แล้วกระทำความดีต่อกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ ทั้งทางลับและเปิดเผยโดยไม่เลือกเพศ วัย ความรู้ ชาติ ศาสนา และไม่มีใครคิดร้ายต่อกัน ผู้ร่วมธุระ ผู้อยู่ในสภาพหรือลักษณะเดียวกัน เช่น เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน^{๓๒}

สรุปความว่า กัลยาณมิตร คือคนที่เป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงามเอื้อเพื่อ เกื้อกูลประโยชน์ตนและการช่วยชี้แนะ บอกกล่าว สั่งสอน แม้จะไม่แสดงออกมาด้วยคำพูด การทำเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรโดยนัยที่สมบูรณ์อยู่แล้วนั่นเองผู้อื่น

สังคมไทยปัจจุบัน เราต้องยอมรับว่า มีคนไม่ดีหรือเรียกว่าคนพาลมากมายอยู่ทุกที่ทุกแห่ง ดังนั้น คนเราจะไม่ให้พบปะกับคนพาลเลยนั้นคงเป็นไปได้ยาก ทางที่ดีจะทำได้ก็คือว่า เมื่อทราบว่าคนนั้นเป็นคนพาล เป็นคนไม่ดีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ก็สมควรอย่างยิ่งที่เราต้องปลีกตัวหนีให้ห่างไกลหรือถ้าหากว่าบุคคลนั้นเป็นเพื่อนที่เราคบมานานแต่เขามีพฤติกรรมที่ไม่ดี และเราเองก็ไม่สามารถที่จะปลีกตัวได้ จะเป็นเพราะเกรงใจ หรือเคยช่วยเกื้อกูลกันในอดีต เมื่อเป็นเช่นนี้วิธีการที่ถูกต้องที่พึงกระทำคือเราก็คบได้ แต่ว่าเราไม่นำเอาสิ่งที่เขาประพฤติไม่ดีมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของเรา และเมื่อมีโอกาสเราก็จะต้องชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้เพื่อนได้คิดเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปสู่พฤติกรรมที่ดีขึ้น เพราะว่าเมื่อเพื่อนเดินทางผิด คิด ผิดและทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ผิดศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งจะก่อให้เกิดโทษภัยทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมโดยรวม เราในฐานะเป็นเพื่อนแท้จึงควรให้คำแนะนำ ชี้ทางสว่าง ด้วยหลักการแห่งเหตุผล บางทีอาจจะทำให้เพื่อนของเรากลายเป็นคนดีมีความ

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สถานที่พิมพ์ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑, ๒๓๔.

^{๓๑} สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : บริษัท ประยวรงค์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๕.

^{๓๒} มหาทองพูน สติสมปโน (เสื่อเขียว), “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

ประพจน์ที่ถูกต้องได้ หรือถ้าหากว่าเราแนะนำเพื่อนอย่างไรก็ไม่เป็นผล ขอให้เราทำแค่มีความรู้สึกดี ๆ ต่อกัน

ให้เป็นเพียงแค่คนรู้จักก็น่าจะพอ และหาทางเลี่ยงบ้าง ก่อนที่จะนำไปสู่ทางหายหน้าด้วยกัน หรือในลักษณะที่ตรงกันข้ามถ้าเป็นมิตรที่ดี นายแพทย์วิทยา นาควัชระ ได้กล่าวเกี่ยวกับมิตรที่ดีว่า “การเป็นมิตรที่ดี แม้จะเสียเวลา เสียเงินทอง เสียความรู้สึกบ้างในบางครั้งก็ต้องยอม เพื่อที่จะประคองมิตรภาพกับคนที่ดี ๆ เอาไว้ ในขณะที่ทรัพย์สินเงินทองเราก็ต้องแสวงหาหรือทำงานกว่าจะได้มาก็ยาก แต่มิตรดี ๆ หายากกว่าเงินทองอีก”^{๓๓} เพราะฉะนั้น มิตรภาพจึงมีความสำคัญมากกว่า การไม่คบคนพาลและการคบแต่บัณฑิต จึงต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนก่อนที่จะตัดสินใจคบบุคคลใดมาเป็นมิตร

๔.๓.๒ ประเภทของกัลยาณมิตร

การจัดประเภทของกัลยาณมิตร ในเบื้องต้นไม่พบมีการจัดประเภทของกัลยาณมิตรไว้โดยตรง จะมีก็แต่ใช้ คำว่า มิตร ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ ท่านได้แยกประเภทของมิตร ไว้หลายแนวด้วยกัน ดังความปรากฏในสังคหสูตร^{๓๔} พระพุทธเจ้าทรงจำแนกมิตรไว้ ๒ ประเภท คือ มิตรเทียมกับมิตรแท้ และอีกแห่งหนึ่งในขัณฑวิสาณสูตรตนิทเทส^{๓๕} ทรงจำแนกไว้มี ๒ ประเภทเช่นกัน คืออาคารกมิตร (มิตรครองเรือน) และอนาคาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน)

ในมิตร ๒ ประเภท คือมิตรเทียมกับมิตรแท้นั้น เพื่อให้เป็นข้อสังเกตประเภทของมิตร พระพุทธเจ้าทรงจำแนกประเภทของมิตรเทียมและมิตรแท้ไว้ดังต่อไปนี้

๑. มิตรเทียม ๔ ประเภท คือ เป็นคนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว คนดีแต่พูด คนพูดประจบ และคนที่ชักนำในทางเสื่อม ผู้ประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการนี้ พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม นอกจากได้แสดงแต่ละประเภทดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังได้จำแนกออกไปอีกประเภทละ ๔ ลักษณะย่อยอีก^{๓๖}รายละเอียดขอยกไว้ไม่นำเสนอเพื่อกระชับเนื้อหาและขอนำเข้าสู่ประเด็นที่สองซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยตรง

^{๓๓}ดร.นายแพทย์วิทยา นาควัชระ, อยู่อย่างสง่า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๓๔}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗.

^{๓๕}ขุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๑๒๓/๔๐๙.

^{๓๖}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๕๕-๒๕๙/๒๐๗-๒๐๙.

๒. มิตรแท้ บาลีใช้คำว่า สุหฺมิตฺร คือ มิตรที่มีใจดี มีความจริงใจ คบหากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นมิตรที่บุคคลคบหาสมาคมแล้วทำให้มีแต่ความสุขความเจริญจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท^{๓๗} คือ

- (๑) มิตรมีอุปการะ
- (๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
- (๓) มิตรแนะนำประโยชน์
- (๔) มิตรมีความรักใคร่

เมื่อพิจารณาจากความหมายของมิตรแท้แล้วไม่ต่างจากคำว่า กัลยาณมิตร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากจะมีการจัดประเภทของกัลยาณมิตรแล้ว มิตรแท้ทั้ง ๔ ประเภทนี้สามารถจัดเป็นประเภทของกัลยาณมิตรได้ ซึ่งในแต่ละประเภทยังแยกออกไปอีกประเภทละ ๔ ลักษณะดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ มี ๔ ลักษณะ^{๓๘} ได้แก่

- (๑) ป้องกันมิตรผู้ประมาท
- (๒) ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๓) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงน่านได้
- (๔) เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโศกทรพยาให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้นมิตรทั้ง ๔ ลักษณะนี้ เป็นมิตรผู้หวังดี คอยระวัง คอยห้ามเหตุแห่งความประมาทของเพื่อนผู้ตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ว่าจะเป็นความประมาทในวัย ประมาทในการศึกษาประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ ประมาทในการดำรงชีวิต มีอุปนิสัยชักนำให้พ้นจากความประมาทโดยการชี้ให้เห็นประโยชน์และผลเสียจากความประมาท จึงได้ชื่อว่าเป็นที่พักพิงในยามมีภัยได้อย่างแท้จริง ในยามจำเป็นขัดสนทรัพย์ยังให้ความช่วยเหลือทรัพย์มากกว่าที่เอ่ยปากขอ ซึ่งแสดงออกถึงความจริงใจ และความเต็มใจที่จะช่วยเหลือเพื่อน บุคคลใดที่มีลักษณะทั้ง ๔ ประการดังที่กล่าวมานี้เรียกว่า กัลยาณมิตรประเภทที่หนึ่ง

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มี ๔ ลักษณะ^{๓๙} ได้แก่

- (๑) บอกความลับแก่เพื่อน
- (๒) ปิดความลับของเพื่อน
- (๓) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
- (๔) แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้

เป็นมิตรด้วยความไว้วางใจ ปกติไม่บอกความลับของตนแก่ผู้อื่นแต่สำหรับเพื่อน ผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันมาไม่มีความลับไม่มีอะไรต้องปิดบัง แม้ความลับก็ยอมเปิดเผยให้แก่กันได้ ตาม

^{๓๗}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๐/๒๐๙.

^{๓๘}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๑๐.

^{๓๙}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๒/๒๑๐.

แทนกันได้เพื่อประโยชน์ของเพื่อน ผู้ใดได้มิตรที่มีลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ถือว่าได้กัลยาณมิตร ชนิดที่หายากมาก เพราะนอกจากไม่มีความลับ แล้วยังสามารถสละชีวิตตายแทนกันได้ นี่คือกัลยาณมิตรประเภทที่สอง

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ มี ๔ ลักษณะ^{๔๐} ได้แก่

- (๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว
- (๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- (๔) บอกทางสวรรค์ให้

เห็นเพื่อนทำความเสียหาย หาวีธีหรืออุบายห้ามมิให้ทำชั่ว ให้ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถสิบ ประการให้รับฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟังมีเรื่องทาน ศีล เป็นต้น อธิบายให้เข้าใจ สิ่งที่ละเอียดลึกซึ้ง ประกอบด้วยสิ่งที่เปี่ยมมงคล ถ้อยคำที่ทำให้จิตเกิดความเบิกบาน แจ่มใส บอกเหตุแห่งความดีอันสูงส่งแห่งกรรมดี เพื่อให้มีจิตเต็มไปด้วยกำลัง สามารถเป็นที่พึ่งให้แก่ตนเองต่อไป หากผู้ใดได้บุคคลผู้มีลักษณะทั้ง ๔ ประการดังกล่าวนี้และประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำของท่านถือว่าผู้นั้นเกิดมาไม่เสียชาติเกิดเพราะได้กัลยาณมิตรผู้เกื้อกูลประโยชน์ในปัจจุบันนี้แล้วยังได้รู้ทางสวรรค์ด้วยนี่คือกัลยาณมิตรประเภทที่สาม

๔. มิตรมีความรักใคร่ มี ๔ ลักษณะ^{๔๑} ได้แก่

- (๑) ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน
- (๒) พอใจความเจริญของเพื่อน
- (๓) ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน
- (๔) สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน

มิตรผู้มีความรักใคร่นั้น เมื่อเห็นเพื่อนมีทุกข์พลอยไม่สบายใจไปด้วย ยินดีในความเจริญ ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อนไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมทรัพย์ หรือเสื่อมจากกุศลทั้งหลายในยามเพื่อน ประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น สำเร็จการศึกษา ได้งานทำ เลื่อนยศ แสดงแต่ความยินดีเมื่อมีใครติเตียนหรือกล่าวร้ายเพื่อนย่อมหาโอกาสคอยแก้ต่างยับยั้งคำนินทาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เมื่อมีใครสรรเสริญเพื่อนย่อมสรรเสริญช่วยสนับสนุนรับรองเพื่อนตามความเป็นจริงเช่นกัน นี่คือกัลยาณมิตรประเภทที่ ๔ นอกจากนี้ ยังสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้อีก ๒ ประเภท ดังที่ปรากฏไว้ในชคควิสาณสูตรตนิทเทส คือ

๑) อาคาริกมิตร (มิตรครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางโลก คือ คนบางคนในโลกนี้ให้สิ่งที่ให้ไต่ยาก สละสิ่งที่สละไต่ยาก ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ทนสิ่งที่ทนไต่ยาก บอกความลับแก่เพื่อนปกปิดความลับของเพื่อน ไม่ทอดทิ้งในคราวมีอันตราย แม้ชีวิตก็สละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนได้เมื่อเพื่อนสิ้นเนื้อประดาตัวก็ไม่ดูหมิ่น ชื่อว่า อาคาริกมิตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กัลยาณมิตรทางโลก

^{๔๐}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๑๐.

^{๔๑}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๔/๒๑๑.

เป็นมิตรที่ดี คอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ หรือสามารถเป็นที่พึ่งในเรื่องทั่วไปในทางโลกเช่น ให้คำปรึกษาเรื่องความรู้วิชาการทางโลก เป็นต้น กัลยาณมิตรในทางโลกนี้ อาจจะทำให้การช่วยเหลือ หรือแนะนำโดยให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน หรือการพัฒนาระบบ การทำงานที่ดีขึ้น การแนะนำ หรือชี้แนวทางให้ความรู้ดังกล่าวนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิद्याทาน

๒) อนาคติกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางธรรม คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นที่รัก พอใจ เป็นที่เคารพ ควรยกย่อง พุดเป็น ทนฟังถ้อยคำได้ กล่าวถ้อยคำได้ลึกซึ้งและไม่ชักนำไปในเรื่องไม่สมควร ชักชวน (ให้บำเพ็ญ) ในทางอริสฺส ชักชวนให้หมั่นเจริญสติปัฏฐาน ๔ ชักชวนให้หมั่นเจริญสัมมปทาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พลละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่า อนาคติกมิตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กัลยาณมิตรทางธรรม ๆ หรือมิตรที่ดี ที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ด้วยการนำธรรมะมาใช้ ซึ่งแตกต่างจาก กัลยาณมิตรในทางโลกคือคำแนะนำสั่งสอน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตในทางโลกนี้แล้วยังมุ่งเน้นเพื่อยกระดับจิตใจของผู้ได้รับคำแนะนำให้สูงขึ้น เป็นกัลยาณมิตรที่มุ่งมั่น เพื่อให้ผู้อื่นเกิดปัญญาสามารถพึ่งพากำลังความสามารถด้วยตนเองที่แท้จริง เช่น แนะนำให้รู้จักการทำทาน การรักษาศีล และการทำสมาธิภาวนา เป็นต้น คำแนะนำที่สามารถก่อให้เกิดผลข้ามภพข้ามชาติได้ ความรู้ที่นำมาแนะนำนี้ เรียกว่า ธรรมทาน

นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการคบมิตรตามหลักมงคลสูตรเพื่อเป็นหลักเสริม เกื้อกูล สนับสนุนให้การคบมิตรเป็นไปได้อย่างดี ซึ่งหลักธรรมที่เหมาะสมแก่การนำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องนี้ให้เหมาะสมแก่ปัจจุบันคือ

๔.๓.๓ หลักปฏิสันถารที่สนับสนุนการคบมิตรเรียกว่าปฏิสันถารมี ๒ คือ

๑.อามิสปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยสิ่งของการต้อนรับด้วยสิ่งของ ไม่ว่าบุคคลจะเป็นพาล หรือบัณฑิต การต้อนรับด้วยสิ่งของย่อมมีได้ทั้งนั้น แต่ในส่วนของคนพาลจะมีประโยชน์แอบแฝง คือ ให้เพื่อหวังสิ่งตอบแทนมากกว่าการให้ด้วยใจจริง ส่วนบัณฑิตจะให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ดังนั้น หลักการข้อนี้ จึงเป็นหลักเสริมที่คนสังคมไทยจะต้องนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดมี แต่ต้องเป็นการต้อนรับกันด้วยบัณฑิตคือให้เพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ให้อย่างคนพาลที่หวังจะเอาประโยชน์ต่อกัน ถ้าไม่มีสิ่งใดตอบแทนก็ไม่ให้ความช่วยเหลือ หรือช่วยอย่างจริงจัง

๒.ธัมมปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยการพูดถึงแต่สิ่งดี ๆ พุดคุ้ยสนทนาปราศรัยแต่ในเรื่องที่ดีที่มีประโยชน์^{๔๒}การต้อนรับด้วยธรรมะ คือ เมื่อมีแขกมาเยี่ยมเยือนเราจะต้องพูดต้อนรับด้วยสิ่งของที่ดี เพื่อให้คนที่คบหาเราได้สาระประโยชน์ และมีความสุขสบายใจ ในหลักการเสริมข้อนี้ คงจะประยุกต์ใช้ได้เฉพาะในส่วนผู้ที่เป็บัณฑิตเท่านั้น เพราะขึ้นชื่อว่าคนพาล คือผู้ที่ทำไม่ดี พูดไม่ดีและ

^{๔๒}ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๕๒/๑๒๓.

คิดไม่ดี การเจรจกันด้วยธรรมะก็ควรจะเกิดขึ้นได้ยาก ยกตัวอย่างเช่น อันธพาล หรือพวกที่ชอบชกต่อยกันการพูดธรรมะในคนกลุ่มนี้คงไม่มีประโยชน์ เพราะลักษณะนิสัยของเขาชอบกระทำแต่สิ่งที่ไม่ดี ดังนั้น หลักการข้อนี้จึงเหมาะแก่การนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมในส่วนที่เป็นบัณฑิตเท่านั้นพูดหรือให้ได้สารประโยชน์เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

นอกจากการต้อนรับทั้งสองแล้ว หลักการเสริมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการคบมิตรตามหลักมกคลสูตร และเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันคือ สปัปฺริสฺสธรรม ๗^{๔๓}ข้อที่หนึ่งรู้จักเหตุและผล ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องการเชื่อและนับถือของคนโดยเฉพาะในเรื่องที่ทางพระพุทธศาสนาไม่สรรเสริญ คือเชื่อมงายในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อ ขาดหลักพิจารณาญาณในการพิจารณาตัดสินใจ เช่น มีการเชื่อวัตถุสิ่งของต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ที่ปรากฏทางธรรมชาติว่าเป็นมงคล ทำให้คนขาดความเพียรในการแสวงหาความสำเร็จให้แก่ตน ซึ่งตรงกันข้ามกับพระพุทธศาสนา ให้เชื่อถือสิ่งที่ตนเองกระทำ ทำดีย่อมได้ดี การที่บุคคลจะประสบผลสำเร็จในชีวิต หรือมีมงคลเกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมคือการทำดีมีประโยชน์แก่ตนเองและสังคมด้วยความเพียรพยายามที่แท้จริงเท่านั้น เพราะฉะนั้นไม่ว่าการต้อนรับด้วยสิ่งของหรือธรรมะ ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันได้ดี แต่ต้องเป็นการต้อนรับด้วยสิ่งของอย่างบัณฑิต ให้ความบริสุทธิ์จริงใจ ไม่หวังประโยชน์จากผู้รับ รวมทั้งต้องพูดคุยกกันแต่สิ่งที่ดี ถ้าคนในสังคมต้อนรับกันด้วยจริงใจพูดคุยกกันแต่สิ่งที่ดีต่อกัน สังคมก็มีความสุขสงบ รวมทั้งไม่เชื่อสิ่งซึ่งมงาย ที่ทำให้ชีวิตตนเองหมดคุณค่า หวังในสิ่งที่ตนเองไม่ได้ลงมือกระทำ เป็นการนอนรอคอยโชคชะตาอย่างเดียว ถ้าทำอย่างนี้ชีวิตก็หมดหวัง ดังนั้น จะต้องไม่เชื่อสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยไม่มีเหตุปัจจัย การทำดีและทำความเพียรพยายามของเราจนถึงที่สุด นั่นแหละเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาสรรเสริญว่าเป็นมงคลที่ดี

๔.๓.๔ หลักธรรมที่สนับสนุนการคบมิตรตามหลักจักร ๔

หลักธรรมในการคบมิตรตามหลักจักรธรรม๔^{๔๔}ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า ๑.ปฏิรูปเทสวาสะคือการอยู่ในถิ่นที่ที่ดีที่เหมาะสม ๒.สปัปฺริสฺสสยะ คือการคบกับสัตบุรุษคบคนดีและเว้นคนชั่ว ๓.อิตฺตสัมมาปณิธิ คือการตั้งตนไว้ชอบทั้งทางโลกและทางธรรม ๔.ปุปฺเพกตปุญญตา คือ ความเป็นผู้ได้ความดีไว้แล้ว มีพื้นเดิมดี

การนำหลักการทั้ง ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน จะเป็นการเหมาะสมกับสถานการณ์ในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ในพุทธศาสนายังกล่าวถึง กัลยาณมิตรในทติธรรม ๖^{๔๕}อย่างน่าสนใจอีกว่า

^{๔๓}อง.สตตก.(ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

^{๔๔}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๕๐.

^{๔๕}ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖

“มิตร” หรือกัลยาณมิตรตามหลักพระพุทธศาสนานั้น หมายถึงรวมเอาบุคคลทุกประเภทที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วย ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น เชื่อว่าเป็นมิตรได้ทุกคน การประพฤติปฏิบัติตัวต่อมิตรด้วยความจริงใจ และทำหน้าที่ของตนต่อมิตรที่คบหาด้วยความถูกต้องเหมาะสมตามสถานะและบทบาทหน้าที่ ถือว่ามีส่วนสำคัญในการคบมิตรเป็นไปด้วยดีไม่มีอุปสรรคปัญหาใด ๆ การประพฤติปฏิบัติหน้าที่ต่อกันระหว่างมิตรนั้น คือการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องสมบูรณ์ตามหลักทศ ๖ ที่ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ ประกอบด้วยหลักการดังนี้คือ

๔.๓.๕ หลักธรรมที่สนับสนุนการคบมิตรตามหลักทศ๖^{๔๖}

๑. ทศเบื่องหน้า (ปฐมิมทศ) คือ การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดา
๒. ทศเบื่องขวา (ทักษิณมทศ) คือ การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างครูอาจารย์กับศิษย์
๓. ทศเบื่องหลัง (ปัจฉิมมทศ) คือ การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างสามีกับภรรยา
๔. ทศเบื่องซ้าย (อุตตรมทศ) คือ การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างมิตรสหาย
๕. ทศเบื่องล่าง (เหมฐิมมทศ) คือ การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง
๖. ทศเบื่องบน (อุปริมมทศ) คือ การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างนักบวชกับคฤหัสถ์

การนำหลักการคบมิตรมาแก้ไขปัญหาการคบคนพาลทั้งหมดเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันเป็นการให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติและตระหนักถึงเรื่องของการคบหาสมาคมกันเป็นมิตร เพราะคนในสังคมนั้นมีทั้งคนพาลและคนที่เป็นบัณฑิต แต่ที่พระพุทธศาสนากล่าวถึงคนพาลไว้ก่อนก็เพื่อให้รู้เกี่ยวกับคนพาลก่อน และหาทางที่จะหลีกเลี่ยงการคบคนพาลแล้วหันมาคบบัณฑิตที่เป็นทางให้ตนและสังคมมีความเจริญก้าวหน้า และที่สำคัญผู้ที่เป้นพุทธศาสนิกชนไม่ควรที่จะเชื่อถือนอกพระพุทธศาสนาว่าเป็นมงคล สิ่งที่เป็นมงคลคือการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ไม่มุ่งหวังอันวอนสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติไร้เหตุผล ต้องเชื่อหลักและผลของกรรมคือ การกระทำของตัวมนุษย์ที่จะส่งผลสำเร็จตามที่หวังไว้

การนำหลักของจักร ๔ มาประยุกต์ใช้ เป็นการให้คนเรารู้จักเลือกอยู่ในภูมิประเทศสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่ถ้าใครไม่สามารถเลือกได้ ก็ให้ปฏิบัติตามข้อสอง คือ การคบกับสัตบุรุษผู้มีศีลธรรม มีการประพฤติปฏิบัติที่ดี รวมทั้งปฏิบัติข้อสามและสี่ คือ การตั้งตนไว้ชอบ มีการประพฤติปฏิบัติแต่แนวทางที่ถูกต้อง ไม่นำพาสิ่งที่ไม่ดีมาสู่ตนและคนอื่น และการมีบุญอันทำไว้ก่อน คือ การมีประสบการณ์ มีการศึกษาอบรมในทางที่ดี เป็นต้น เมื่อปฏิบัติได้ครบทั้ง ๔ ข้อ การเป็นมิตรต่อกันก็จะเกิดแต่ผลที่ดีตามมาแก่ตนเองและสังคม

^{๔๖} ชู.เอกก.ชา.(ไทย). ๑๓/๒๕/๑๒๑.

การนำหลักของทศ ๖ มาประยุกต์ใช้เป็นการให้คนในสังคมปฏิบัติหน้าที่ที่ดี ที่สมบูรณ์ต่อกันในสังคม ถ้าทุกคนปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องตามหลักทางพระพุทธศาสนา ปัญหาที่จะเกิดขึ้นต่อกันก็จะมี การก้าวก้าวหรือปฏิบัติหน้าที่ผิดต่อกันก็จะไม่เกิดขึ้น หรือถ้ามีทุกคนก็ประนีประนอม และหาทางแก้ไขได้อย่างสันติ เพราะมีพื้นฐานทางจิตใจที่ดีงามต่อกันเป็นฐานอยู่แล้ว การแก้ไขปัญหาจึงมีเหตุผลและบรรลุผลสำเร็จได้ในที่สุด

นอกจากนี้ หลักธรรมที่นำมาประยุกต์เพื่อให้คนได้ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น โดยการวิเคราะห์ให้เข้ากับสังคมไทยปัจจุบันและมีความเหมาะสมกับการคบมิตรนั้น ๆ ในการแก้ไขปัญหาการการเสพยาเสพติดมากที่สุด เป็นการประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมสามารถทำให้ชีวิตตนเองและผู้อื่นมีความสุขสงบตลอดไป

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ความมีกัลยาณมิตรดี คือมีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาคอยช่วยเหลือแนะนำเพื่อนด้วยกันให้เห็นแต่ทางที่ดีทางที่เจริญ สนับสนุนชักจูงชี้ช่องทางแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี

ปัญหาเสพยาเสพติดในเด็กและเยาวชนไทยนั้น แม้ว่าบางคนเป็นเด็กเกเรอยู่เดิม ชอบเล่นการพนัน ชอบรังแก หรือแกล้งผู้อื่น และชอบหนีโรงเรียน การติดยาเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาเด็กเกเร ผู้ติดยา บางคนมีสภาพจิตปกติ แต่มีบุคลิกภาพอ่อนแอ ไม่เป็นตัวของตัวเอง ชอบอิงหรือพึ่งผู้อื่น เมื่อคบเพื่อนที่ชักจูง ไปใช้ยา ก็ไม่มีกำลังใจพอที่จะหักห้ามได้ ยิ่งบางคนที่มี ขาดความรู้ และมีทัศนคติและค่านิยมที่ผิดไปจากปกติแล้ว ก็ยังมีโอกาสเกิดปัญหาติดยาเสพติดได้มาก คนบางคนชอบโลดโผน หรือชอบเสี่ยงอันตราย ยิ่งทราบว่า ยาเสพติดเป็นสิ่งต้องห้ามและอาจมีอันตรายยิ่งอยากลอง บางคนมีความพอใจในการที่สามารถกระทำในสิ่งที่ผิด แล้วไม่ถูกจับ หรือเสี่ยงแล้วรอดพ้นได้ บางคนที่มีปมด้อยหรือมีความพอใจ ที่จะโอ้อวด ก็อาจใช้ยาเสพติดเป็นทางแสดงออกถึงความกล้า การที่ได้ถูกห้ามกระทำในบางสิ่งบางอย่างที่ผู้ใหญ่ทำได้ เช่น การสูบบุหรี่และดื่ม เหล้า เป็นต้น ก็เป็นเหตุให้เด็กบางคนที่ต้องการแสดงตัว และแสดงความเป็นผู้ใหญ่ หันไปกระทำในสิ่งเหล่านั้น บางคนก็ใช้ยาเสพติดเพื่อประชดผู้ใหญ่ การขาดแนวความคิด ความไม่แน่ใจตนเอง การขาดระเบียบวินัย การขาดความหวังสำหรับอนาคต ตลอดจนการขาดความ ระลึกชั่วดี ทำให้เยาวชนบางคนหลงทาง และไม่สามารถหาวิธีแก้ปัญหาคได้ และหันไปหาเสพยาเสพติด ผู้ที่ใช้และติดยาเสพติด ส่วนใหญ่รู้จักยาจากเพื่อน ได้รับยาครั้งแรกจากเพื่อน ใช้ยาครั้งแรกที่บ้านเพื่อน และเป็นผู้ที่มักจะหันไปปรึกษาเพื่อน เมื่อมีปัญหา เพื่อนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการชักนำผู้หนึ่งผู้ใดไปใช้ยาเสพติด การเลือกคบ หรือเข้ากลุ่มกับเพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตร คอยแนะนำ ชักจูงไปในทางที่ดี ชักชวนไม่ให้เข้าใกล้ไปใกล้ ไม่ให้เข้าหา ไม่ให้คบสมาคมกับเพื่อนใช้ยาเสพติดย่อมเป็นทางนำไปสู่บุคคลมีกำลังใจเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะปฏิเสธเพื่อนไม่ดี สิ่งไม่ดี สร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองและไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

๔.๔ การประยุกต์ใช้หลักสมชีวิตาในการแก้ปัญหาการมีค่านิยมฟุ้งเฟ้อ หรูหรา

ในปัจจุบันเรามากจะได้ยินว่าคนไทยมีค่านิยมชอบใช้ของต่างประเทศ ชอบเลียนแบบชาวต่างประเทศโดยรับเอาวัฒนธรรมของต่างประเทศเข้ามามากโดยลืมนึกถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ชอบทำตัวว่าตัวเองเป็นคนร่ำรวยเนื่องมาจากการใช้สินค้าที่นิยมใช้จะเป็นสินค้าที่นำเข้ามาจากต่างประเทศเท่านั้นเป็นบุคคลที่ชอบใช้ของแพง ๆ ทำให้คนอื่นมองว่าตัวเองเป็นผู้ที่ร่ำรวย ต้องการให้คนอื่นยกย่องนับถือ เป็นคนที่ต้องมีเกียรติ ต้องการเป็นผู้นำในการใช้สินค้า นิยมใช้สินค้าที่นำเข้ามาจากเท่านั้น มองว่าสินค้าในประเทศเป็นสินค้าที่ไม่มีคุณภาพ ไม่มีมาตรฐาน เป็นสินค้าด้อยคุณภาพ จะรู้สึกภูมิใจทุกครั้งเมื่อได้ใช้สินค้าที่เป็นสินค้าจากต่างประเทศ ชอบไปเที่ยวต่างประเทศเพื่อไปซื้อสินค้า บางครั้งซื้อมาแล้วก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์ก็จะซื้อ หรือบางครั้งอาจจะไม่มีเวลาไปเที่ยวต่างประเทศ ก็ชอบฝากให้คนอื่นซื้อ มีความเป็นต่างชาติสูงมาก จะเป็นบุคคลที่เน้นการแต่งกายดีตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า เพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพ สร้างความน่าเชื่อถือ นิยมใช้บัตรเครดิต ชอบความสะดวกสบาย ไม่ชอบการรอคอยนาน ๆ ชอบสังคมกับเพื่อนที่มีฐานะร่ำรวย เท่าเทียมกัน ไม่ชอบคบหาสมาคมกับคนที่ด้อยกว่าหรือจนกว่า ทำอะไรคิดถึงตัวเองมากกว่าคนอื่น บางครั้งอาจจะประสบกับปัญหาทางการเงินแต่กลัวว่าคนอื่นจะรู้ถึงฐานะของตนเองต้องยอมกู้เงินเพื่อพยุงฐานะของตนเองก็ยอมเพื่อรักษาภาพลักษณ์ของตนเอง โดยไม่ต้องการให้ใครมามองว่าตัวเองจนลำบาก หรือต่ำต้อยกว่าคนอื่นสินค้าที่นิยมบริโภค ได้แก่

- ๑) บ้านหรูหรา ราคาแพง มีเนื้อที่ใช้สอยมาก เช่น บ้านเดี่ยว (ติดแอร์ทั้งหลัง)
 - ๒) เฟอร์นิเจอร์ตกแต่งบ้านราคาแพง ต้องใช้สถาปนิกเป็นผู้ออกแบบ
 - ๓) รถยนต์มีราคาแพง และมีความปลอดภัยสูง เป็นรถนำเข้า เช่น BENZ, VOLVO
 - ๔) ใช้โทรศัพท์มือถือติดต่อบุคคล หรือมีเครื่องคอมพิวเตอร์ (NOTE BOOK)
 - ๕) เครื่องใช้ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ นำเข้าจากต่างประเทศ
 - ๖) เสื้อผ้าที่สวมใส่ จะเป็น BRAND NAME จากต่างประเทศมีราคาแพง
 - ๗) เครื่องประดับ สวมใส่ เช่น นาฬิกา, แว่นตา, เข็มกลัด เป็นของต่างประเทศ
 - ๘) ชอบใช้น้ำหอมที่นำเข้าจากต่างประเทศ
 - ๙) ใช้บัตรเครดิตหลายใบ เพื่อความสะดวกและคล่องตัว
 - ๑๐) ชอบออกกำลังกายตาม FITNESS และใช้บริการสถานเสริมสวายนางาม
 - ๑๑) ชอบทานอาหารนอกบ้าน เช่น โรงแรม, ภัตตาคาร และร้านอาหารที่มีชื่อเสียง โดยเฉพาะชอบอาหารต่างชาติ อาทิ อาหารญี่ปุ่น, อาหารอิตาลี เป็นต้น
 - ๑๒) เครื่องดื่ม ชอบดื่มเหล้านอก, ไวน์จากประเทศฝรั่งเศส^{๔๗}
- แนวโน้มการใช้จ่ายฟุ้งเฟ้อ มีค่านิยมที่ใช้ของแพงจากต่างประเทศโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ กำลังมาแรง พวกเราไม่ควรให้ฟุ้งเฟ้อซึ่งจะเป็นการสร้างค่านิยมที่ไม่ดี และถือว่าค่านิยมแบบนี้จะเป็นอันตรายต่อการพัฒนาประเทศชาติอย่างมาก ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหาย เท่ากับว่าประเทศของเราได้ตกไปเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ ซึ่งเป็นการยากที่เราจะกู้ประเทศชาติกลับคืนมาได้ ซึ่งควรจะได้มี

^{๔๗} อ.พิมพ์ หิรัญกิตติ บทความวิชาการเรื่อง ค่านิยม กับพฤติกรรมผู้บริโภคของคนไทย, ภาควิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, กรุงเทพฯ หน้า ๒.

การปรับปรุงแก้ไข หรือปลูกฝังค่านิยมแบบไทยตามแนวพุทธศาสนาเข้าไปแทนที่ เพื่อเศรษฐกิจ เพื่อประเทศชาติ และต้องการสร้างชาตินิยมของประเทศไทยให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

การนำหลักสมชีวิตามาประยุกต์ใช้ในแก้ปัญหาการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธองค์ ควรเป็นไปตามสมควรแก่เพศ วัย ฐานะ หน้าที่ เป็นต้น ถ้าเราเป็นผู้ครองเรือน ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพของตนและผู้ที่เกี่ยวข้องที่เราต้องรับผิดชอบเช่น พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง บุตร ภรรยา เป็นต้น ตามสมควรไม่ให้บกพร่องส่วนการใช้ชีวิตของผู้สันโดษตามมีตามได้อย่างพอเพียงมิได้หมายถึงให้เป็นคนเกียจคร้าน งอมืองอเท้า หรือละทิ้งหน้าที่ที่ควรกระทำคือแสวงหาตามปกติ แต่รู้จักพอ ไม่ทำแบบทุจจริต คดโกง เรียกว่าใช้ชีวิตของผู้เป็นสมาชิกของสังคมที่ดี ดำเนินชีวิตที่ไม่ขัดกับศีลและธรรมส่วนจำนวนทรัพย์จะมากน้อยไม่สำคัญเพราะเป็นไปตามเหตุและปัจจัยมีเหตุให้มีจำนวนมากก็จะได้ใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นถ้ารู้จักบริหารรู้จักใช้สอยทรัพย์ แม้มีมากก็ไม่ทุกข์เพราะทรัพย์และถ้ามีเหตุปัจจัยให้เรา มีทรัพย์น้อยเราก็นิ่งดีพอใจตามมีตามได้ ไม่ต้องไปคิดว่าคนอื่นจะดูถูกดูแคลนถ้าเราไม่คิดย่อมน้อมใจอดเพราะเรื่องนี้ สิ่งที่ต้องระมัดระวังสำหรับผู้ครองเรือน คือ ความอยากมีอยากเป็น อยากได้ ทำให้ไม่รู้จักพอ เช่น อยากได้ของที่เกินฐานะทำให้ต้องไปกู้ยืมจนเป็นหนี้เกินตัวทำให้ต้องดิ้นรนเป็นทุกข์หรือเกิดการทุจริตได้ควรเตือนตนไว้เสมอ ในความพอดีตามหลักสมชีวิตาของตนเองในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงหลักการครองตนในการใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมตามความพอดีตามหลักสมชีวิตา

๔.๔.๑ หลักสัปปริสธรรม^{๔๘} ว่าสัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คำว่า “สัตบุรุษ” หมายถึง คนดี นักปราชญ์ หรือ บัณฑิตสัปปริสธรรม จึงหมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมี ๗ ประการ คือ

๑. ธัมมัญญตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่หรือดำเนินกิจการงานต่าง ๆ รู้และเข้าใจในสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่า ตำแหน่งฐานะอาชีพการงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการจะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น ๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือ รู้เท่าทันกฎธรรมหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้องมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

๒. อัตถัญญตา หมายถึง รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ดำเนินชีวิตอย่างนั้นเพื่อประสงค์ ได้ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลหรือเป้าหมายอย่างไรที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้น เขากำหนดความมุ่งหมายอะไรกิจการงานที่ตนกระทำอยู่ใน

^{๔๘}อง.สตตก.(ไทย). ๒๓/๖๕/๑๑๔.

ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอย่างไรบ้างเป็นผลดีหรือผลเสีย เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือ หมายความว่าของคตธรรมตาและประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

๓. อัตตัญญูตา หมายถึง รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง รั้วความรู้ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นอย่างไร มีลักษณะแบบไหน และนำมาประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับตนและกระทำให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของตนก็จะทำให้สัมฤทธิ์ผลตลอดจนรู้จักปรับปรุงแก้ไขตนเองให้เจริญก้าวหน้าและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

๔. มัตตัญญูตา หมายถึง รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูดในการปฏิบัติกิจการงานต่าง ๆ ตลอดจนรู้จักประมาณในการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ ทำกิจการทุกอย่างด้วย

ความเข้าใจในวัตถุประสงค์เพื่อผลที่ดีย่อมแท้จริงมิใช่เพื่อเห็นแก่ความพอใจ ความชอบใจ หรือเอาแต่ใจตนเองเพียงอย่างเดียว

๕. กาลัญญูตา หมายถึง รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และรู้ระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจการต่าง ๆ รู้จักแบ่งเวลาให้เหมาะสมในแต่ละกิจการที่ตนกระทำ เช่น แบ่งเวลาเรียนเวลาทำงาน เวลาอ่านหนังสือ เวลาเล่น เวลาพักผ่อน เป็นต้น นอกจากนั้นจะต้องเป็นคนตรงต่อเวลา รับผิดชอบต่อเวลาที่ตนกำหนดที่ตนได้วางแผนไว้เพื่อผลสำเร็จที่มีต่อตนเองอย่างแท้จริง

๖. ปริสัณญูตา หมายถึง รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักชุมชน รู้ในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติต่อท้องถิ่นของตนมีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นหรือชุมชนของตน เข้าใจและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ไม่รังเกียจหรือดูหมิ่นเหยียดหยามท้องถิ่นหรือชุมชนของตนควรให้การสงเคราะห์ ช่วยเหลือหรือบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นหรือชุมชนของตน เป็นต้น

๗. บุคคลัญญูตา หมายถึง รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าแต่ละคนมีบุคลิกลักษณะอุปนิสัย ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมที่แตกต่าง กัน ควรจะรู้จักปฏิบัติต่อแต่ละบุคคลอย่างไร เช่นไร บุคคลไหนควรคบไม่ควรคบ บุคคลไหนที่เราควรให้ความเคารพเชื่อฟัง คำสั่งสอนบุคคลไหนที่เราควรให้คำแนะนำสั่งสอน ช่วยเหลือ เป็นต้น หากต้องการเป็นคนดีของสังคม ให้เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลอื่นควรปฏิบัติตนตามหลักของสัปปุริสธรรม ๗ ประการนี้ จึงจะได้ชื่อว่า “มีคุณสมบัติของความเป็นคนดีที่สมบูรณ์”

ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้นในยุคสมัยที่วัดคุณค่าของคนในสังคมด้วยวัตถุนิยมและบริโภคนิยมนี้ เป็นเหตุให้คนในสังคมดำรงชีวิตด้วยคำครองชีพที่สูงขึ้น มีการจับจ่ายใช้สอยขัดแย้งต่อรายได้ที่ตนสามารถหาได้ เหตุเพราะใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายเกินฐานะของตนเอง จึงสร้างความเดือดร้อน

ให้กับตนเองและครอบครัว เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุขได้ตามอัธยาศัยของตนเองและครอบครัว ถึงแม้ในทางพระพุทธศาสนาจะสอนให้ศุภกัณฑ์หรือผู้ครองเรือนให้ยึดถือหลักธรรมในการเลี้ยงชีพตามหลักทฤษฎีมัมมิกัตถประโยชน์ คือ มีความขยันหมั่นเพียรในการหาเลี้ยงชีพ การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัดในทรัพย์ที่ตนเองหามาได้ การเลือกคบแต่คนดีเป็นมิตร และเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนเองหามาได้ พักอาศัยในสถานที่ที่เหมาะสม แต่พระพุทธองค์ก็ได้ปฏิเสธคุณประโยชน์ของทรัพย์สินเงินทอง พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าทรัพย์เป็นบ่อเกิดแห่งความสุขอย่างหนึ่ง อย่างน้อย ๆ การมีทรัพย์ก็ช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ไปได้หลายส่วนความสุขจากทรัพย์นั้นมีหลายระดับหลายประเภทการบริโภคเพื่อประโยชน์ส่วนตัวก็สามารถแยกความสุขจากทรัพย์ได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. ความสุขเพราะพ้นจากความหิวโหยหรือภัยคุกคามชีวิต
๒. ความสุขเพราะความสะดวกสบาย
๓. ความสุขเนื่องจากอยู่ดีกินดี
๔. ความสุขเนื่องจากมีชีวิตหรูหราฟุ่มเฟือย

หลักการใช้ทรัพย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดท่านให้แบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือ

๑) เอเกน โภเคน ญญะเยย ได้แก่ แบ่ง ๑ ส่วน สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัวเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์การจัดแบ่งเงินส่วนนี้ไว้ก็เพื่อใช้จ่ายภายในบ้านการเลี้ยงดูครอบครัว การเลี้ยงดูบุพพการี หรือบุคคลที่อยู่ในการดูแลของผู้ถือทรัพย์ เป็นส่วนสร้างเสริมคุณภาพชีวิตคือตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของร่างกาย

๒) ทวิหิมมปิโยชเย ได้แก่ แบ่ง ๒ ส่วนสำหรับใช้เป็นทุนประกอบการงานลงทุนประกอบอาชีพ ที่สุจริตเป็นส่วนที่จัดแบ่งไว้เพื่อการทำธุรกิจการงาน เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพที่จัดไว้ ๒ ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงาน จัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น และเมื่อระดับหน้าที่การงานก้าวหน้ามากขึ้น ก็เป็นปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุนให้การจัดสรรส่วนอื่น ๆ พัฒนามากขึ้นด้วย.การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้เองที่จะเป็นตัวชี้วัดการพัฒนายกระดับฐานะให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ เพราะหากมีอาชีพการงานหรือทุนในการประกอบอาชีพที่ขัดสน การจัดสรรทรัพย์เพื่อใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ย่อมอึดอัดขัดสนไปด้วย

๓) จตุตถญจนินาเปยยะ ได้แก่ แบ่งส่วนที่ ๔ สำหรับเก็บไว้ในคราวจำเป็นเร่งด่วนคือการจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉิน หรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดหรือวางแผนไว้ล่วงหน้า เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วย หรืออุบัติเหตุ เป็นต้น ทั้งนี้การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้ไว้จะเป็นประโยชน์อย่างเมื่อเหตุการณ์เร่งด่วนนั้นเกิดขึ้นการดำเนินการช่วยเหลือจะเป็นไปได้โดยสะดวกรวดเร็วขึ้นซึ่งหากขาดการจัดสรรส่วนนี้แม้จะสามารถดำเนินการได้ แต่ก็อาจเป็นอุปสรรคจนอาจไม่ทันเวลาก็เป็นได้^{๔๔}

หลักการของโภควิภาค คือการแบ่งทรัพย์หรือการจัดการบริหารทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ออกเป็น ๔ ส่วน คือส่วนหนึ่งสำหรับใช้เลี้ยงชีวิตทั้งของตนเองครอบครัวและญาติมิตรให้มีความสุขคิด

^{๔๔}ที.ปา.ฎีกา.๒๔๔/๑๕๙.

เป็น ๒๕ % อีกสองส่วนสำหรับการลงทุนเพื่อทำให้ทรัพย์สินงอกเงยเพิ่มพูนขึ้นมาคิดเป็น ๕๐ % และอีก
 หนึ่งส่วนสำหรับเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น เช่นเกิดทุกข์ภัย ภัย โจรภัย อุทกภัย ราชภัย อัคคีภัย หรือการ
 ได้รับเหตุอันไม่คาดฝัน เช่นเกิดอันตรายต่าง ๆ เป็นต้น คิดเป็น ๒๕ % เมื่อรวมกันทั้งหมดก็เป็น
 ๑๐๐ % พอดีหลักการของโศกวิภาคนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างครอบคลุมคือมีทั้งหลักของการใช้
 จ่ายทรัพย์สินซึ่งเป็นส่วนที่หนึ่ง การทำให้ทรัพย์สินเพิ่มพูนหรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือการแสวงหาทรัพย์สินก็คือ
 การนำทรัพย์สินนี้ไปลงทุนทำกิจการต่าง ๆ เพื่อให้ทรัพย์สินเพิ่มพูนขึ้นซึ่งในส่วนของการลงทุนนี้
 พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญมากเพราะพระองค์ให้ใช้ทรัพย์สินสองส่วนสำหรับการลงทุนซึ่งคิดเป็น ๕๐ %
 คือครึ่ง หนึ่งของทรัพย์สินทั้งหมด และการเก็บออมซึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่าเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น ซึ่ง
 ทรัพย์สินส่วนนี้ก็คือส่วนที่ต้องเก็บต้องออมนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าหลักของโศกเป็นหลักการใช้จ่ายทรัพย์สินที่
 เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักแห่งการใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเอง และครอบครัวไว้ว่าต้อง
 รู้จักใช้จ่ายอย่างพอประมาณ ไม่ให้มากจนเกินไป ไม่ให้น้อยจนฝืดเคือง ให้รู้จักประมาณการในการใช้
 จ่าย เพราะการใช้จ่ายมีความสัมพันธ์กับการผลิต การบริโภค และการแสวงหาการรู้จักพอประมาณ
 คือรู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อการบริโภค รู้จักประมาณในการพูด รู้จัก
 พอประมาณในการพักผ่อนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ให้สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่ง คือสนุกสนาน
 รื่นเริงจนเสียคน หรือเคร่งเครียดจนเสียงาน การรู้จักพอประมาณหรือพอดีในการใช้จ่ายทรัพย์สินจึงเป็น
 การสอนให้ดำเนินชีวิตด้วยการใช้สติปัญญาพิจารณาถึงการดำเนินชีวิตในแต่ละวันไม่ใช้จ่ายตาม
 แฟร์ชั่นค่านิยม เห็นเขามีรถคันใหม่ก็อยากได้ตามเขาทั้งที่เรามีรายได้หรือเงินน้อยกว่าเขา เห็นเขา
 สร้างบ้านหลังใหญ่โต ก็อยากสร้างอย่างเขาทั้งที่เราไม่มีความจำเป็นในการสร้างบ้านหลังใหญ่โตอย่าง
 นั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการรู้จักพอประมาณหรือการใช้จ่ายอย่างพอดีในการใช้ปัจจัย๔ ในการ
 ดำเนินชีวิตไว้ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจจัย
 เกสัชชะ บริหาร หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะ ปัจจัย
 เกสัชชะ บริหาร เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวร
 บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะ ปัจจัย เกสัชชะ บริหารฉะนั้นเราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู^{๕๐}

เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อให้ชีวิตที่มีทรัพย์สินมี
 ความสุข รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์สินให้เกิดประโยชน์การมีทรัพย์สินจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ การไม่มีทรัพย์สิน หรือมี
 ทรัพย์สินแล้วไม่รู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นก็หมดไป

พระพุทธศาสนา กล่าวถึง ทรัพย์สินทั้งที่เป็นทรัพย์สินทางเศรษฐกิจและทรัพย์สินที่เป็นนามธรรม
 ได้แก่

^{๕๐}อง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔.

- (๑) ชังมสมบัติ สมบัติที่เคลื่อนที่ได้ เช่น เงิน ทอง
- (๒) ถาวรสมบัติ สมบัติที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น นา สวน
- (๓) อังคสมบัติ สมบัติที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่นดี ได้แก่ ปัญญา
- (๔) อนาคามิกสมบัติ สมบัติที่ติดตามไปได้ทุกฝีก้าว ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา

สมบัติ ๒ ข้อแรก คือ สิ่งเดียวกับเศรษฐทรัพย์ คือ ทั้งสังหาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์ ส่วนสมบัติ อีก ๒ ข้อนั้น เป็นทรัพย์นามธรรมอังคสมบัติ คือ ปัญญาที่ใช้ทั้งบริหารเศรษฐทรัพย์และดำเนินชีวิตโดยรอบเป็นไปด้วยสัมมาอาชีวะ ส่วน อนาคามิกสมบัติ เป็นทางแห่งอริยทรัพย์ คือ การมีความสุขที่แท้จริงได้แก่ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาเข้าสู่ความดับทุกข์^{๕๑}

เมื่อทรัพย์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตก็ต้องให้ความสำคัญกับเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์ต้องมีความพอดีพอควร คือรู้จักประมาณรายได้กับรายจ่ายให้พอเหมาะพอควรไม่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย จนตัวเองไม่มีเงินเหลือเก็บออมไว้ในอนาคต หากเกิดความจำเป็นต้องใช้เงิน เช่น เจ็บป่วย หรือต้องนำเงินไปทำทุน หรือไปซื้อบ้านหรือใช้เพื่อการศึกษา ก็จะไม่เงินที่จะใช้ในสิ่งเหล่านี้ ซึ่งอาจทำให้เดือดร้อนต้องไปกู้หนี้ยืมสินคนอื่นมาก่อให้เกิดความทุกข์แก่ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการออมทรัพย์จึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ไม่ควรตระหนี่จนไม่ยอมใช้

๔.๔.๒ หลักการออมทรัพย์

การออมทรัพย์ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเอง และระบบเศรษฐกิจส่วนรวม จะต้องปฏิบัติตามหลักการออมทรัพย์ ดังนี้

๑. ต้องรู้จักเพิ่มพูนรายได้ ต้องมีความกระตือรือร้น ขยันขันแข็งมานะอดทนในการประกอบสัมมาชีพ รู้จักคิดหาทางเพิ่มพูนรายได้ตลอดเวลา เพราะผู้มีรายได้มาก และรู้จักประหยัดการใช้จ่าย ย่อมมีโอกาสเก็บออมได้มากกว่าผู้มีรายได้น้อย หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ครอบครัวหารายได้มากเท่าไรก็มีโอกาสประหยัดเงินได้มากเท่านั้น

๒. ต้องปลูกฝังนิสัยการเก็บออม ควรพยายามฝึกฝนตัวเองให้มีความสามารถที่ควบคุมการใช้จ่ายของตน ฝึกเก็บออมเงินอย่างสม่ำเสมอจนเคยชินเป็นนิสัย ควรมองการณ์ไกลซึ่งมีการพิจารณาถึงสิ่งที่จำเป็นและต้องการไว้ล่วงหน้า ทั้งระยะสั้นและระยะยาวอยู่เสมอ ย่อมจะทำให้การใช้เงินเป็นไปอย่างระมัดระวัง และมีเงินออมเพื่อการใช้จ่ายในอนาคตตามต้องการได้ นิสัยการเก็บเงินออมย่อมทำให้มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินที่ดี แม้ว่าผู้มีรายได้น้อยจะทำการออมได้ยาก แต่ถ้าหากได้ฝึกจนเป็นนิสัยก็ย่อมจะทำได้การเก็บออมจะทำได้เพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับความพยายามและความตั้งใจ

^{๕๑}พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชุตินฺธ), ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔) หน้า ๗๘.

อย่างแน่น แต่ละครบครัวควรถือเป็นหน้าที่ที่จะช่วยกันออมในสิ่งที่ควรออมและในสิ่งที่สามารถทำได้การเก็บออมคนละเล็กละน้อย ย่อมจะทำให้ครอบครัวมีเงินออมมากขึ้น หากไม่เชื่อใจว่าจะสามารถบังคับใจตนเองให้เก็บออมได้ก็อาจใช้วิธีการออมแบบบังคับทางอ้อม เช่น ฝากเงินประเภทประจำกับธนาคาร การซื้อสลากออมสิน การประกันชีวิตหรือเข้าเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ ฯลฯ จากวิธีการดังกล่าวจะทำให้ผู้บริโภคมียอดเงินออมได้

๓. รู้จักทำงบประมาณวางแผนการใช้จ่ายเงิน ควรจะได้มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน โดยวิธีการกำหนดวงเงินค่าใช้จ่ายปัจจุบันหรือวงเงินตามต้องการในอนาคต ทำประมาณการรายได้และรายจ่าย พิจารณารายการและจำนวนเงินรายจ่ายและทำบัญชีรายจ่ายประจำตัว และประจำครอบครัวตามรายจ่ายที่ต้องจ่ายจริงแต่ละเดือน

๔. รู้จักสงเคราะห์คนอื่นเท่าที่จำเป็น ในเมื่อทุกคนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ทุกคนก็มีรายจ่ายจำเป็นส่วนหนึ่งเพื่องานสังคม เพื่อการกุศลหรือสาธารณะประโยชน์ส่วนรวม รายจ่ายส่วนนี้ผู้บริโภคว่าควรกันเงินเอาไว้เท่าที่จำเป็น เช่น การสงเคราะห์บุคคลที่ด้อยกว่า งานแต่งงาน งานศพ งานบวชการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ ฯลฯ รายจ่ายเพื่องานสังคมที่ไม่มีความจำเป็น ควรจะยกเว้นบ้างเป็นต้น

การจะทำกิจทั้งหลายทั้งทางโลกและทางธรรมให้สำเร็จลุล่วงได้ผลดีนั้นที่อยู่อาศัยตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่สบาย เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง จึงสมควรศึกษาให้รู้ให้เข้าใจอย่างถูกต้องและรู้จักเลือกให้เหมาะสมกับตนเอง หมั่นฝึกฝนให้เป็นคนช่างสังเกต รู้จักระวังภัยเมื่อมีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้นอย่าเพิกเฉย ต้องตื่นตัว รู้จักคิดพิจารณาถึงเหตุถึงผลที่จะเกิดขึ้นในภายหน้าแล้วหาทางป้องกันและแก้ไขเสีย ไม่ควรยึดถือในสิ่งที่คุ้นเคย เช่น ที่อยู่ที่สุขสบาย จนไม่ตระหนักถึงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นในภายหน้า การเป็นคนดี ว่ายากสอนยากเป็นการทำลายประโยชน์ตน และเป็นโทษต่อตนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่โง่แล้วยังอวดฉลาด ในที่สุดมักจะได้รับโทษภัยอย่างมหันต์ จนอาจถึงแก่ชีวิตได้

จะเห็นได้ว่าการประหยัด อดออม เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเรา พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเราเพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้เกินฐานะของตนเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนอย่างสาหัสเป็นคนมีหนี้สินรุงรัง เอาตัวไม่รอดทำให้ครอบครัวได้รับความลำบากทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา การประหยัดอดออม เลี้ยงชีวิตที่เหมาะสมกับสถานะความเป็นอยู่ของตนจึงเป็นแนวทางปฏิบัติที่ควรในสังคมไทยปัจจุบัน

๔.๕ สรุปผล

การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีนี้มีกตประโยชน์ในแก้ปัญหาสังคมไทยเริ่มจากปัญหาความยากจน ต้องแก้ไขด้วยหลักอูฐฐานสัมปทา การรู้จักขยันหมั่นเพียรทำหน้าที่การงาน หาเงินทองมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เพื่อไม่ให้มีปัญหาการเงิน เกิดความยาก แก่ปัญหาความยากจน ไม่ให้ความเกียจคร้านเข้าครอบงำจิตใจอันเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการหาทรัพย์ใช้หลัก อารักขสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการรักษา เพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรม อันเกิดจากการใช้จ่ายเกินตัวเล่นการพนัน ติดยาเสพติด เมื่อไม่มีเงินไปเที่ยว ไปซื้อสิ่งของ ยาเสพติด ก็ก่ออาชญากรรม แต่ถ้าหาทรัพย์มาแล้วรู้จักใช้จ่ายให้พอควรแก่ฐานะ ไม่ติดอบายมุขอันเป็นสาเหตุของปัญหาอาชญากรรมทั้งหลายก็จะสามารถแก้ปัญหาอาชญากรรมได้ ใช้หลักกัลยาณมิตรดา คือการรู้จักคบมิตร แก่ปัญหายาเสพติด ต้องรู้จักเลือกคบคนที่ เป็นกัลยาณมิตร หลีกหนีบาปมิตรคือ มิตรชั่ว อันจะนำพา ชักจูงให้เราติดสิ่งเสพติดมีนเมา โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมักเชื่อเพื่อน ทำตามเพื่อน อาจจะถูกเพื่อนชักจูงไปในทางที่ผิดติดสิ่งเสพติดทั้งหลายได้ ปัญหายาเสพติดก็จะสามารถแก้ได้ด้วยหลักการรู้จักเลือกคบมิตร และหลักสมชีวิตา การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เพื่อแก้ปัญหาการใช้จ่ายเกินฐานะ ฟุ้งเฟ้อ ติดวัตถุนิยม มักใช้ของแพงเลียนแบบต่างประเทศ ปัญหาเหล่านี้หากได้น้อมนำหลักธรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา มาปฏิบัติในชีวิตย่อมสามารถแก้ไขปัญหาสังคมไทยได้ ทำให้สังคมและคนในสังคมมีความสุขสืบไป